EESTI KULTUURILEHT

REE

UUEST AASTAST ILMUB JÄLLE «SIRP»!

52

HIND 30 KOP. 28. DETSEMBER 1990 1940. A. OKTOOBRIST

HEINZ VALK EI RÄÄGI PÄRIS TÕTT

kui ta lk. 5 oma kasina saagi üle kurdab, sest nii täis sarzisalve kui tänavu, ei tohiks mäletada ka kõige vanemad «Sirbi» lugejad. Kusjuures üks eesti nõukogude luuletaja, üks Toompead rünnanud endine miilits ja üks «Eesti Ekspressi» uudistekütt jäid ruumipuudusel veel välja! Ei mahtunud isegi viimasele leheküljele! Ometi on sinna sattunud lausa juhuslikku elementi! Tõesti kahju.

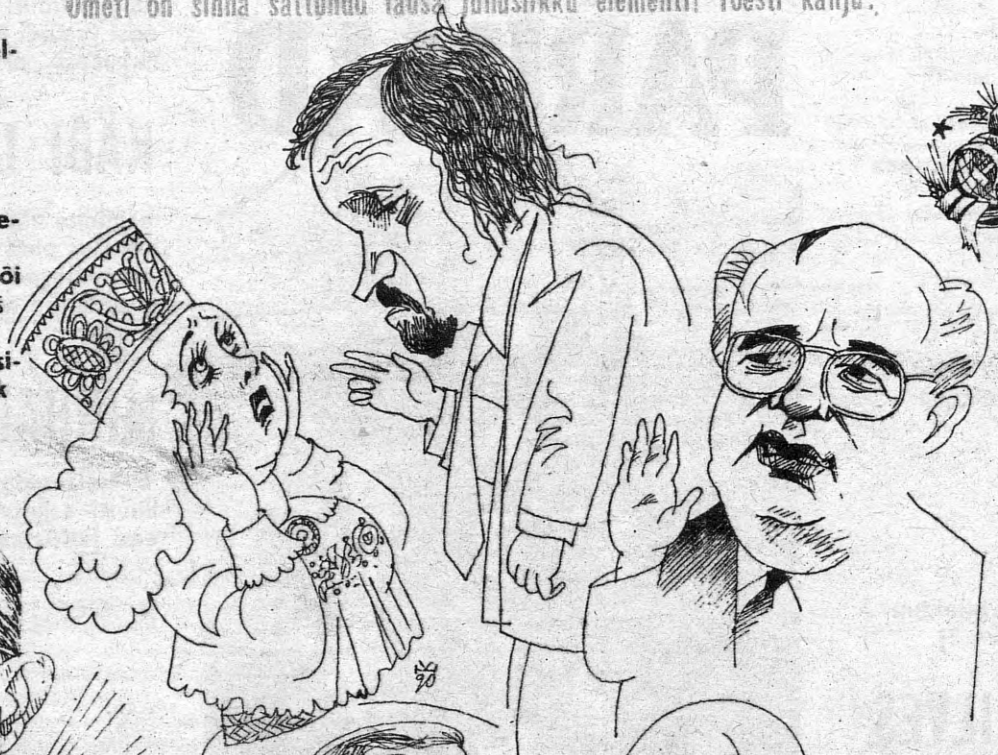

Jaak Allik: «Soovitan Teile, kallis proua, esiteks end ära lahutada ja siis kohe neljaks aastaks uuesti selle usaldatava mehe haaremisse minna. Te saate eriõigused mõningaseks üleaisalöömiseks ning Soome pesu kandmiseks. Seejärel vaatame, kas pikendada kooselu või mitte. Võib ju näiteks köögi ja magamistoa ühiseks jätta, kuid esikukapi taha saate ehk isegi Konstantini ja Edgari pildid riputada.»

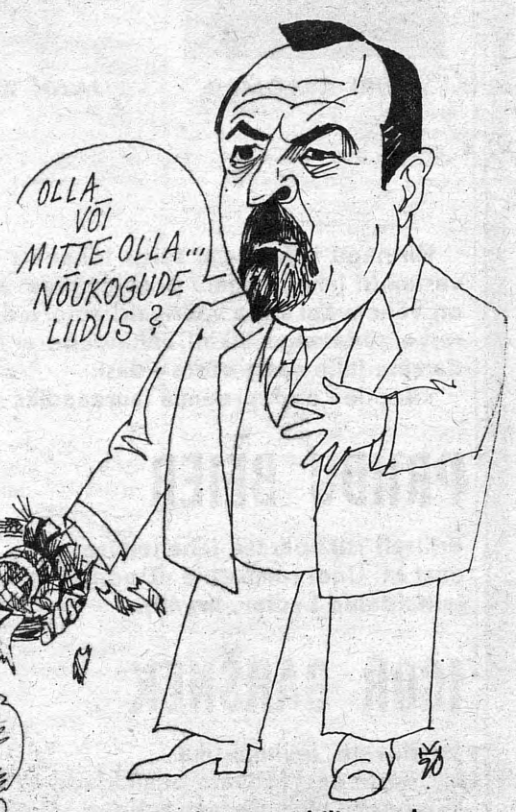

Selle kaks aastat hilinenud küsimuse esitamiseks tuli Lembit Annusel kasutada Kremli kantslit, sest EV Ülemnõukogu härrade Nõukogude-vastase bakhanaali ja kirgede märatsemise mõrinas oleks Lembitu parteiline südameohe kuuldamatuks jäänud.

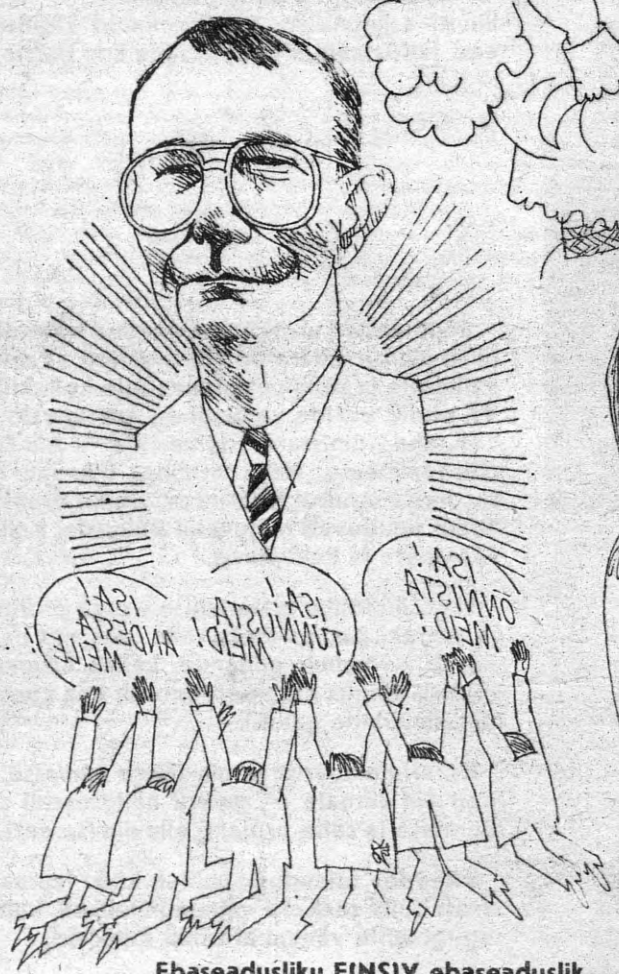

Ebaseadusliku E(NS)V ebaseaduslik nukuvalitsus ehk okupatsioonirežiimi administratsioon on lõpuks aru pähe võtnud ning langenud sügavas alanduses ja meeleparanduse ihas Tunne Kelami jalge ette. Rahvusliku ühtsuse valitsuseni on siit juba pisike samm. Hõiska, oh Eestimaa!

Seda pilti palume vaadata valveseisangus, kuna siin on jäädvustatud ülev hetk, mil EV eksiilvalitsuse sõjaminister Jüri Toomepuu ülendab kolonel Kalle Istvan Elleri šlagbaumbanmarssaliks.

Baltikumi kunstikriitikute järelkasv sai tõhusa täienduse marssal Jazovi nool, kelle esimene otsekoheselt jõuline monumentaalplastikaalane arvustus tekitas kõva vastukaja Tallinnast Moskvani.

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

PRIIDU BEIER

IGOR GARŠNEK

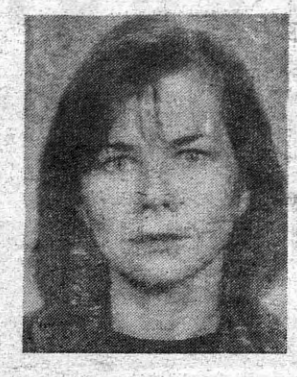

KARIN HALLAS

TOOMAS HENDRIK ILVES

MART JUUR

MALL JÕGI

JÜRI KALDMAA

JAAN KAPLINSKI

KÄBI LARETEI

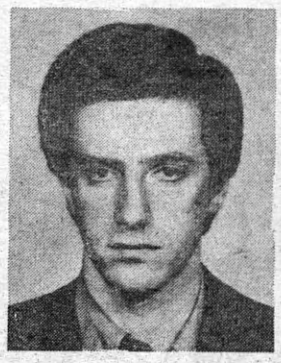

MIHHAIL LOTMAN

Nii nagu igal aastal seisis toimetus ka tänavu vastamisi lahendamatu probleemiga: auhindu on vähem kui seda väärivaid autoreid. Ja raske südamega lükati auhindade arvu suurendamine jälle aasta võrra edasi.

«Reede» aastapreemia laureaadiks said:

PRIIDU BEIER

eriliselt isikupärase lähenemise eest M. Undi raamatule «Doonori meelespea» («Ihaldatud Lydia», nr. 48).

IGOR GARŠNEK

huvitavate levimuusika käsitluste eest löövate pealkirjade all napil leheruumil ning loetava rubriigi «Helikuu» avamise eest (nr-d 38, 40 ja 44).

KARIN HALLAS

laiale kultuuritaustale ja pikaajalisele arhiivitööle tugineva arhitektuurikirjutise eest («Cinēma Passage», nr. 2).

TOOMAS HENDRIK ILVES

õnnestunud katse eest analüüsida lähimineviku vaimseid liikumisi ja nende mõju nüüdissituatsioonis («Lapiti ja serviti: põlvkonnad versus traditsioon eesti kultuuris ja poliitikas», nr. 46).

MART JUUR

meie luuleklassikast inspireeritud tabavalt iroonilise sarja «Eesti luulet läbi segaste aegade» eest (nr-d 42, 43 ja 48).

MALL JÕGI

väliseesti kirjanduse järjekindla tutvustamise eest (sealhulgas rubriigi «Uusi raamatuid Välis-Eestis» alustamine, nr. 49).

JÜRI KALDMAA

põhjaliku retsensiooni eest P. Simmi filmile «Inimene, keda polnud» («Tants raadio ümber ehk Inimene, kes võinuks olla», nr. 22), kuid silmas pidades ka tema poleemilisi retsensioone «Loiuvõitu retrofilm» (nr. 6) ja «Betti Alverita ehk Me suuri surnuid kamandavad kõik» (nr. 50).

TIIT JÜRNA

JAAN KAPLINSKI

tolerantsusele ja eriarvamuste respekteerimisele kutsuva mõtiskluse («Poliitika mütologiseerimisest», nr. 3) ja usuning kultuuri vahekordi sügavuti käsitleva essee eest («Veel Euroopa kultuurist ja tema kahjulikkusest», nr. 37).

KÄBI LARETEI,

esimene väliseestlane, kes nõustus pideva kaastööga meie lehele ja kelle isikupärased sissevaated kunstiilma on oluliselt avardanud meie temaatikat (nr-d 24, 30, 37, 42 ja 47).

MIHHAIL LOTMAN

E. Neizvestnõile pühendatud filmist asjatundliku ja süvenenud käsitluse eest («Kas nägija vastutab pimeda eesti» nr. 46).

Selle aasta kunstipreemia, ainsa «Reede» nime all, on määratud kunstigalerii «Vaal» väikesele ja polüfunktsionaalsele kollektiivile. Vt. pildil: esirida vasakult — Anu Liivak, Varri Väli, Eha Komissarov; teine rida — Alli Ermel, Ille Tammearu, Harri Arming; ülemine rida — Tiit Jürna, Andrei Kormašov, Heino Prunsvelt. Pildilt puuduvad mõjuvatel põhjustel Kalle Toompere ja Reet Jürna.

Tagasihoidliku materiaalse sisuga preemia on suureks tunnustuseks selle eest, mis nad on teinud — valmis ehitanud, käima lükanud ja edukalt käigus hoidnud tõeliselt hea kunsti näitusmüükide galerii.

Ka arhitektuuripreemia läheb samasse, nimeliselt Tiit Jürnale — galerii näitusesaali projekteerimise ja selle projekti elluviimise eest.

«Reede» toimetus õnnitleb kõiki laureaate, tänab kõiki seekord vähemõnnelikke, kuid sugugi mitte vähem armsaid autoreid.

Uuel aastal ilmub juba «Sirp». Loodame jätkuvat koostööd.

Head vana aasta lõppu!

Head uut aastat!

«REEDE»

EESTI STRATEEGIAST

Artiklis esitatud stsenaarium läbirääkimisteks NSV Liiduga lähtub Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsustest ja muudest meie ametlikest seisukohavõttudest. Kindlasti on võimalikud vastuväited ja täiendavad ettepanekud.

I

Meie välispoliitika üle peetud vaidlused Ülemnõukogus ja mujal on näidanud, et iseseisvuse taastamise eest käiva võitluse strateegia ja taktika on seni veel paljuski läbi töötamata. Vastavalt sellele lähenevad jooksvalt üleskerkivad küsimused sageli küllaltki juhuslike tegurite mõjul. Meenutaksin siinkohal näiteks seisukohtade virvarri suhtumises NSV Liidu rahvasaadikute kongressi ja NSV Liidu Ülemnõukogu tööst osavõtusse.

Teel sama eesmärgi poole näevad eri poliitilised jõud niivõrd erinevaid strateegiaid, et niimoodi edasi tegutseda ei ole võimalik. Asjad tuleb selgeks rääkida, ja kui vaja, siis milleski ka selgeks hääletada.

NSV Liiduga peetavate läbirääkimiste osas pole samuti paljud asjad selged. Samas on üldise toetuse leidnud põhimõtete (rahumeelsed vahendid, parlamentaarne tee, õiguslik järjepidevus, kodurahu jt.) puhul siiski nii palju üksmeelt, et ka läbirääkimistega võib Eesti seisukohti edasi arendada.

Omaette probleem on: kas neis asjus võib ajakirjanduses vaielda? Ilma avalike diskussioonide pinge ja üldsuse teravdatud tähelepanuta oleks võib-olla kergem läbirääkimistel paindlik olla. Ehk oleks ka teisel poolel siis raskem leida talle sooduat läbirääkimiste strateegiat ja taktikat. Arvan siiski, et on võimalik leida sobiv kesktee: rääkida üldised asjad avalikult selgeks ja samas jätta delegatsioonile suhteliselt lahtised käed.

Vaidlustel meile niivõrd tähtsas valdkonnas valitseb teatud küsimuste üledramatiseerimise või ebarealistlikult jäiga joone pealesurumise oht. Kui mis tahes kompromisside kohta arvamuse avaldamist pidada kohe rahvuse reetmiseks või muuks selliseks, siis me kaugele ei jõua.

Enamikus läbirääkimistel lahendamist vajavates küsimustes on meie üldsusel oma hinnangulised seisukohad juba kujunenud. Nüüd teavad poliitikud küllaltki hästi, millest rääkides endale mida võib lubada. Nii on avaliku arvamuse uurimuste tulemuste kohaselt märgatav osa elanikke valmis leppima piiride kompromisslahendustega (võrreldes 1920. aasta Tartu rahuga). Ebareaalseks peetakse NSV Liidu kodanike massilist kodumaale tagasipöördumist. Ligikaudu pooleks on eestlaste seisukohad jagunenud kodakondsuse niisõnatud nullvariandi ja võimalike Eesti iseseisvust osaliselt piiravate lepingute puhul. Väga selgelt ollakse aga vastu NSV Liidu sõjaväebaaside säilimisele Eestis. Loomulikult võib tõsise poliitilise selgitustööga üldsuse üht või teist seisukohta muuta, kuid millisel määral see on reaalne, on keeruline küsimus.

Enesestmõistetavalt peab meie strateegia ja taktika läbirääkimisteks NSV Liiduga tuginema selles impeeriumis valitseva olukorra võimalikult paremale tundmisele. Näib olevat nii, et ida pool toimuvat tunneme halvasti. Lausa kummaline, et töökal portfellita (idasuhete) ministril ei ole oma ulatuslikku meeskonda, kes tegeleks NSV Liidu kohta info kogumise ja läbitöötamisega. Osavõtt Balti riikide tippkohtumistest on kinnitanud, et sama häda kimbutab ka meie mõlemat partnerit. Teabe nappus sunnib meid kohati improviseerima seal, kus seda poleks vaja.

Vastavalt võitluse käigule ja tingimuste muutumisele tuleb strateegias ja taktikas teha vajalikke muudatusi. Rahvusvaheline toetus meile sõltub samuti olulisel määral valitud kursi konstruktiivsusest ja Eesti poliitikute visadusest. Kui teine pool ei vasta üha uutele algatustele millegagi, siis viib see poliitika rahvusvahelise vastureaktsiooni tõttu lõppkokkuvõttes Moskvat sundseisu poole. Iseseisvuse taotlemine ja heade suhete säilitamine üheaegselt pole võimalik. Aga ometi peame siiski silmas pidama, et Nõukogude (Vene) impeeriumi või selle varemete naabriks jääme igal juhul. Seega ei ole vaja luua mõttetuid pingeid tuleviku tarvis. Sama käib ka üksikute tegelastega suhete kohta — pean õigeks paljude Eesti juhtpoliitikute hoidumist teravustest NSV Liidu liidrite aadressil.

II

Läbirääkimistel lahendamist vajavatest peamistest probleemidest on üht-teist kirjutatud (siinse kirjuttse autor tegi seda «Reedes» 24. augustil). Vähem on käsitletud võimalikke lahendusviise. Loomulikult vormistatakse paljud asjad läbirääkimistel kompromissidena, kuid selge kontseptsioonita ei ole võimalik ka tulemusrikkalt kõnelusi pidada. Pakuksin siinkohal ühe mõtte-arenduse.

Lahenduse esimene samm oleks Eesti Vabariigi ja NSV Liidu PROTOKOLLI allakirjutamine. Selles dokumendis tõdetaks, et Eesti on astunud üleminekuperioodi, mille jooksul tema suhted NSV Liiduga reguleeritakse erilise mehhanismiga, mis ei vastaks veel kahe iseseisva riigi suhetes tavalisele lahendusele, kuid ei oleks enam ka liiduvabariigi ja keskuse suhtlemine. Selle dokumendiga tunnustaks NSV Liit Eesti Vabariigi juriidilist kestvust ning tema faktilise iseseisvuse taastamist kui edasiste läbirääkimiste eesmärki. Protokollis oleks määratud nende kord ja ajakava. Dokumendis oleks sätestatud, et Eesti Vabariigi ja NSV Liidu suhted eri eluvaldkondades määratakse ametkondade vahelistel võrdõiguslikel läbirääkimistel. Seejuures püütakse leida võimalused vältida kummalegi poolele majanduslikke ja sotsiaalseid vapustusi. Protokoll kinnitaks NSV Liidu keskvõimude positiivset suhtumist Eesti Vabariigi ning liiduvabariikide ja piirkondade otsesidemetesse.

Eeldatavasti tuleb sõlmida ka SÕJAVÄGE KÄSITLEV LISALEPE, milles nähtaks ette, et NSV Liidu relvajõud ei sekkuks Eesti poliitikaellu. See dokument peab sätestama Nõukogude armee kasutuses olevad maa-alad, nende toiduainetega ja muude eluks vajalike kaupadega varustamise korra, sõjaväetranspordi liikumise korra, õppustest informeerimise nende teatud ulatusest alates jne. Eesti noormeeste värbamine NSV Liidu relvajõududesse toimuks üksnes vabatahtlikkuse alusel. Eesti Vabariik ei osuta talle selles mingit kaasabi. NSV Liit ei takistaks Eesti oma relvajõudude loomise algust.

Protokolli allakirjutamisele järgneks LÄBIRÄÄKIMISTE PERIOOD. Kõrvuti kõrgetasemeliste riiklike delegatsioonide kohtumistega toimuksid regulaarsed riigijuhtide arupidamised ning samuti eri ametkondade ja ekspertgruppide kõnelused. Töötatakse välja dokumente, mis ühelt poolt näevad ette Eesti iseseisvuse faktilist taastamist ja teiselt poolt NSV Liiduga edasiste suhete aluste loomist. Eesti tee põhimõtetest lähtub selgelt vajadus need kaks asja omavahel kokku viia. Nii väldivad pooled umbmäärasuse perioodi. Samal ajal tehakse suur hulk ajutisi (näiteks aastasi) kokkuleppeid jooksvate küsimuste lahendamiseks. NSV Liit ei tekista Eesti erinevate süsteemide eraldamist iseseisvateks struktuurideks 16. mai 1990. aasta seaduse alusel. Eesti seaks sisse osalised suhted maailma eri riikidega ja NSV Liit ei tõkestaks tema osavõttu rahvusvahelistest organisatsioonidest ega konverentsidest vaatlejana.

Eesti Vabariigi iseseisvuse faktilise taastamise ja kahe riigi suhete aluste LEPINGUTE ALLAKIRJUTAMINE toimuks peamises osas korraga. Loomulikult ei saa kogu suhete kompleksi siduda ühtekokku — niimoodi tekiks raskesti lahendatav sasipundar. Kõnelustel tuleb välja selgitada vajalik probleemide miinimum ja siin võib dekoloniseerimisprotsessi kogemustest nii mõndagi eeskujuks võtta.

Mitut puhku on avaldatud arvamust, et Balti küsimuse lahendamine võiks olla võimalik rahvusvahelisel konverentsil. Kui nii läheks, oleks kena, kuid siiski pean tõenäolisemaks edu saavutamist kahepoolsetel kõnelustel. Küll aga võiks taotleda rahvusvahelist kontrolli lepingute täitmise üle — näiteks Põhjamaade poole pöördumist. Kolmandad riigid tuleksid sel juhul mängu alles siis, kui kahe poole vahel on asjad põhimõttes klaariks tehtud.

Protokolli allakirjutamise järel oleks ehk aeg küps Riigivolikogu valimisteks, et pealepingud oleksid alla kirjutatud võimalikult kõrgel legitiimsel tasemel.

III

Sõlmitavad lepingud näeksid ette Eesti Vabariigi täielikku DIPLOMAATILIST TUNNUSTAMIST NSV Liidu poolt. Eesti Vabariik kinnitaks oma neutraliteeti ja NSV Liit tunnustaks seda.

Põhimõttes nähtaks ette NSV LIIDU RELVAJÕUDUDE ÜKSUSTE järkjärguline VÄLJAVIIMINE rahvusvahelise kontrolli all. Sõjaliste abinõude elluviimiseks etapiti nähtaks ette 7—10 aastat. Selleks perioodiks kehtestataks Eesti Vabariigis viibivate NSV Liidu relvajõudude üksuste täpne paiknemine ja kindlad tegevusraamid. Eestis lõpetataks igasugune värbamine NSV Liidu relvajõudude tegevteenistusse ja reservväelaste ettevalmistamine. Eesti relvajõud saaksid endale NSV Liidu arsenalidest meie panuse arvelt tavarelvastust. Järkjärgult võetakse üle seni NSV Liidu valvatud riigipiiri valvamine — algul maismaal ja siis merel ning õhus. Eestile tagatakse kohe tuumavaba staatus.

Kahe naaberriigi edasiste suhete peamine alus peaks olema SÕPRUSE JA KOOSTÖÖ leping. NSV Liit saaks selle kaudu tagatise, et Eesti Vabariik ei astu mingitesse NSV Liidu vastu suunatud liitudesse, kui Moskva peab lepingust kinni. Meie r[illegible] kinnitab, et ta ei võimalda o[illegible] territooriumi kasutada vaenu[illegible]gevuseks NSV Liidu vastu. Eesti Vabariik ja NSV Liit kinnitaksid vastuastumist mis tahes suund[illegible] tulevale relvastatud rünnakule. Eesti Vabariik ja NSV Liit kinnitaksid enda otsustavust osaleda rahvusvahelise julgeoleku tugevdamises, relvastuse vähendamises ning Euroopa koostöö uuele tasemele tõstmises.

Sõpruse ja koostöö lepingu sõlmimine peab tagama sõjalis-poliitilise olukorra stabiilsuse meie piirkonnas. See ei oleks vastuolus Eesti Vabariigi neutraliteediga. Ka rahvusvahelises plaanis ei peaks see raskusi tekitama — on ju samasugune leping NSV Liiduga näiteks Soomel, mõnevõrra üldsõnalisemad aga Saksamaal ja Prantsusmaal. Ka Vahe-Euroopa riigid on, vaatamata poliitilise olukorra järsule muutumisele, säilitanud poliitilised baaslepingud NSV Liiduga. Loomulikult tähendavad sellise dokumendi sätted Eesti lõ[illegible]burnist millestki, kuid see p[illegible] toimuma teise poole samasugu[illegible]te sammude vastu. Võib es[illegible]da ka ajaloolisele kogemusele tuginevaid vastuargumente, et niisuguseid dokumente võidakse teatud olukorras kasutada väärriti, näiteks surve avaldamiseks. Suurriigi kõrval elamine tähendab sellist ohtu aga igal juhul ja reglementeeriva lepingu olemasolu on sellises olukorras mõ[illegible]gem kindlustunnet suurendav. Pean vajalikuks siduda see dokument ka võimalikult laialt üle euroopalise koostööga, poolt[illegible] tegevusega selle eri suundades.

PIIRIDE kokkuleppe aluseks tuleks võtta 1920. aasta Tartu rahu ja selle baasilt saaks liikuda tänapäeva reaalsustele vastavale dokumendile piirist ja selle re[illegible]žiimist.

KODAKONDSUSE LEPPEGA re[illegible]guleeritaks Eesti Vabariigi territooriumile jäävate seniste NSV Liidu kodanike edasine staatus ja Eesti Vabariigi kodanike s[illegible]sund NSV Liidus.

MAJANDUSKOKKULEPETES lo[illegible]buks NSV Liit pretensioo[illegible]dest Eesti Vabariigi territooriumil paiknevatele ettevõtetele ja objektidele. Eesti ei nõua vastukaaluks oma osakut NSV Liidus ja vahepeal tekitatud kahjude hüvitamist. Samas on võimalik edaspidi uue NSV Liidu ja selle kodanike omandi loomine Eestis ja vastupidi, seda mõlema riigi väliskapitali tegevust reguleerivate seaduste raames.

Kahe riigi majanduskoostöö peaks esimesel etapil olema ka sutusel kliiringarveldus, küll see annab aja jooksul teed konvertteeritavas valuutas käivale kaubandusele. Oluliste varustussidemetena lepitaks kokku pikaajalised garanteeritud tarned.

SOTSIAALKÜSIMUSI käsitlevas baaslepingus tuleks lahendada pensionide, abirahade ja muude sissetulekute probleemid. Samuti tuleks kindlaks teha teise riigi kodanike arstiabi, hariduse jm. korraldus.

RAHVUSGRUPPIDE JA ÜKSIKKODANIKE HUVE tagavates dokumentides tuleb luua laialdased võimalused oma rahvuskaaslastega ning sugulastega üle piiri sidemeid arendada, koolihariduse omandada jne. Pooled garanteeriksid rahvusvaheliste inimõiguste kokkulepete elluviimise oma territooriumil.

Peamise lepinguteploki allakirjutamisele järgneks nende ELLUVIIMISE JA TÄIENDAVATE LEPETE SÕLMIMISE PERIOOD. Selle ajal on kahe riigi suhted juba põhimõttes kahe iseseisva riigi tavapärased suhted. Kindlasti ei kulge ka sel perioodil kõik veel valutult, kuid pinge ja umbusaldus hakkaksid taanduma nii riikliku tasemel kui ka üldsuse ees.

22. XII '90

RAUL MÄLK,
ajakirjanik

«Hetkeseis» PRIIT PÄRN

LOOMINGUAASTA 1990?

JAAK JÕERÜÜT:

Tunnen end hästi. Nagu rindekirjasaatja, kes on ühel ja samal ajal kiri ja kirja kirjutaja ja rinne ise. Nii et — väga hästi — nagu ikka inimene tänases Eestis, kõrge sõimamiskultuuriga maal. Tegelikult, ilma irooniata, tõepoolest hästi, sest ikkagi, kõigest hoolimata ostavad inimesed raamatuid, ostavad hiigeltiraažidki ära. Inimene on õnneks mõistatuslik. Ka siin, Eestis.

Mul on, nagu näha, piisavalt häbematust, et tunnistada — mu kirjanikumina ei kahetse taga 1990. aastat ega muide üldse tervet elatud elu. Mingi põhjus siin elamiseks pidi leiduma ja nüüd on see vähemalt selge. Väga huvitav kirjanikuaasta oli.

Jah, ma tunnen ennast tõesti hästi — nagu lind, kes jala käib. Nendest ei saa ka kunagi aru, kas on kõht täis või midagi viga.

TEET KALLAS:

Vastus loominguaastast 1990 ei saa olla kuigi pikk. Seda enam, et leppisime peatoimatajaga kokku: ...st mitte sõnagi. Seda enam, et kolleeg Remsu on juba avalikkusele tutvustanud oma kuuepunktilist välimäärajat, mille järgi ...sse irdunud kirjanikke (kunstnikke, näitlejaid jt.) paika panna. Millisesse lahtrisse mina peaksin kuuluma, jäägu teiste täpsustada.

Ilmumiste ja mitteilmumiste põhjal on endalgi vahel mulje, nagu oleksin ülepea armastatud kutsetöö sees. Paarikümneaastase hilinemisega ilmus noorsooromaan «Niguliste» (kaks köidet «Kupras»). Ilmselt jääb tänavu ilmumata plaanides fikseeritud luulevalik «Naine lõvi seljas» («Eesti Raamat»). Samas lagunevas suurkirjastuses ootab vist juba 9 aastat ilmumisõnne venekeelne novellikogu «Diktori surm». Ma ei nurise, ootus on elule alati värvi ja vürtsi andnud. Karmis Moskva linnas on trükki minemas (või juba läinud?) paks romaan «Kes tõttab öisele rongile» Alla Kallase tõlkes. Kes seda raamatut mäletab, võib uskuda: minu sullerid on kõik tänaseks õnnelikult rongilt tagasi, kes teeb interliikumist, kes legaalseid miljoneid, kes ööparteid. Prahas ilmus «Corrida». Sama raamat peaks millalgi ka Poolas ilmuma.

Tegelikult on asi nii, et asja ees, teist taga olen kirjutanud mõned sahtliluuletused, ühe näiteks Ilmar Laabani külaskäigu ajendil. Aga ega ma nendega midagi peale hakata osku. Olen avaldanud mõne artikli (vähem kui eelmistel aastatel), aga need on enamasti ...sed ja neist me ei räägi. «Vagabundis» provotseerisin tillukese provintsiskandaali artikliga «Kriitika kriis». Tulemus ületas lootused. Veendusin rõõmuga, et kõik on korras, kirjanduselu-melu toimib tuntud reeglite kohaselt (ainult nimed on uued) — anna Jumal neile noortele kurjadele poistele jõudu ja jaksu edasi valuleda-raevelda-mediteerida. Sain ka järjekordse kinnituse tähelepanekule, et kõige tundelisemad-solvuvamad inimesed Eestis on (ikka veel?!) kriitikud ja satiirikud. Väärtusliku panuse kirjandusellu andis hr. V. Vaher, avaldades ajakirjanduses heade kriitikute täisnimekirja, k. a. V. Vaher. Mis muud, kui et minu vabandused ja järeldus, et ülejäänud on halvad kriitikud, nagu ma kiuslikult kirjutasin.

... Olen diktofoni lugenud proovipeatükke võimalikust romaanist, aga sellest on vara rääkida.

Diletandirõõme kah. Ajal, mil Heinz Valk peamiselt kirjutab, hakkasin mina meenutama oma kunagist karikatuuriharrastust, mõned pilapildid ilmusid Rahvarinde venekeelses lehes ja peotäis šarže peaks ilmuma «Rahva Hääles».

Kui aga päris tõsiselt, siis olen küllalt vana mees teadmaks, et kell ei tiksu enam minu kasuks ja mõned rongid on juba läinud. Kui juba rongidest, siis loodan, et äkki leian mõne pileti ikka. Kui õnne on, kui elame. Ja ehk jätkub mullegi tulevikus mõni lugeja, kes hetkel on küll kirjanduse suhtes üldse üsna hajameelne. Aga see on seotud hämuse aja ning ...ga, nii et — head ja loodetavasti paremat aastat, armas lugeja!

LENNART MERI:

Siia mahuvad üksnes «Toorumi poegade» esiettekanded Soome ja Eesti televisioonis. «Reede» intervjuule vastust otsides tajusin järjekordselt, et elu koosneb kahest osast. Piiriks on too 11. aprilli õhtupoolik, kui Toompea istungitesaali elektrooniline südametunnistus liitis numbriteks saadikute otsuse mind tööle kinnitada. Sellest hetkest katkevad poolelt realt käsikirjad, on pooleli jäänud Göttingeniga sõlmitud leping teadusfilmi lõpetamiseks. Praegu tundub, et kunagi on olnud eelmine elu, praegusest väga erinev, ja looming, isegi lugemine või sõpradega kiirustamata vestlemine kuulub tollesse sinavasse ebatõenäolisse kaugusse.

Ometi tean, et see nii ei ole. Olen endale avastanud uusi, varem tundmatuid loomingu liike. Vastase või kuulajaskonna mõjutamine elava sõnaga, ootamatu kujundi heitmine inimestele sülle, mis nad võpatama paneks: eks ulatu selle lätted kirjutamata kirjandusse, folkloori? Auditooriumi tajumine; mõni pilk, mis toetaks sõna; viimse piirini valusaks venitatud paus, millest sünnib teineteise rõõmus äratundmine ja ühes suunas edasimõtlemine ehk dialoog: eks kuulu seegi loomingusse? Toompea lossiplatsil kasutasin 24. veebruaril tsitaati Churchilli kuulsast, meil tundmatust kõnest, kui lubasin kuulajatele kerge võidu asemel vaeva, verd ja higi. Tundsin otse füüsiliselt, kuidas väljakut ja kogu Toompea kaljut viimse pilgeni täitnud rahva rõõmus poolehoid muutus külmaks umbusuks. Chatham Housis, vastupidi, sahistas saal jalgu ja hüüdis hear, hear. Eesti Seltsi koosolekule Pariisis jõudsin alles siis, kui kohvitassid olid tühjaks joodud. Nad talutasid mind lävelt otse laua taha ja käskisid kõnelda, mida mul üldsegi polnud kavas. Kõnelesin enda arust alla minuti ega mäleta, millest. Detsembri algul sattusin «Õhtulehes» äkki oma kõnele: Jaanus Bettem oli selle laitmatu täpsusega lindilt maha kirjutanud. Lugesin oma sõnu, mida ei olnud mitte kunagi ise kirja pannud. See on uus kogemus. On ta uus? Dialoog, olgu lugeja või kuulajaga, seab eesmärgiks ikka ja alati teise poole mõjutamise, inimese äratamise inimeses, liitlase leidmise, maailma ja Eesti loomise inimese näo järgi.

MIKK MIKIVER:

Mööduva aasta kõige meeldivam töö oli laulupeol kaasaaitamine. Ma ei teinud ju palju, aga sain palju. Olin korraks ühenduses kogu Isamaaga, olin hulgas, olin oma. Nägin, mida varem näinud ei olnud, tundsin, mida enne polnud tundnud.

Veel lõpetasin töö Soome filmis «Sõbrad, seltsimehed», alustasin tööd Eesti filmis «Surmatants», aitasin kaasa Eesti Teatriliidu rahvusvaheliste koostöölepingute sõlmimisele, alustasin tööd Draamateatris David Mameti näidendiga «Elu teatris», mille esietendus oleks olnud 22. dets. 1990, kui ...

Jah, laastav aasta oli, kaotasin ridamisi kalleid inimesi, ning kuigi elu läheb edasi, läheb ta minu jaoks veel mõnda aega longates.

Seetõttu on mu suhe poliitikagagi järgmine: kui ma tunnen, et just minusugust on vaja, teen ma kaasa, muidu läbivalt ei. Ma ei ole kunagi elukutset kavatsenud vahetada, aga pidev poliitikasolemine nõuaks põhjalikku sisselugemist paljudesse valdkondadesse, nõuaks ümberõppimist. Seda ma aga ei suuda ega tahagi — oma leiva teenin ma mujalt, erialalt.

Annaks jumal, et minusuguseid poliitikuid aina vähemaks jääks ja vähem vaja läheks! (Kui mõtlen kolleeg Rolan Bõkovile, tõusevad ihukarvad püsti ...)

Aga kui läheb, olen olemas.

Soovin kõigile paremat aastat, kui mööduv oli. Ja palun ärge unustage tõsiasja: teie lähedased inimesed vajavad teid kõige rohkem. Selle lihtsa tõe järgimine aitab teil siis ka suurtes, üldrahvalikes tegemistes edukam olla.

MIHKEL MUTT:

Minule kui kirjanikule oli läinud aasta erakordne. Nimelt — kirjanik minus suri! Seda tegi ta 2. juulil, kui olin kirjutanud avalduse asuda tööle välisministeeriumi. Sellega võikski lugeda loo lõppenuks. (Teisalt — ega ma ole pool aastat muud lugenud ka kui resolutsioone, statement'e jms.)

Trükitud tekste toodan ma sellest hoolimata. Näiteks pressrelease'e (need kajastavad vabariigi valitsuse välisministeeriumi vaateid). Ehk avaldab mõni kirjastus kunagi minu «Kogutud release'id?» Aga mis puutub kaunist kirjandust, siis on käesolevas lehes ilmuv veste ilmselt viimane lugu lähematel aastatel, agoonia vili.

Kirjandusi-õpetajatel on tulevikus minu elulugu väga lihtne periodiseerida — enne ja pärast. Uus-Mutt ja vana-Mutt.

Imetlen kirjanikke. Nad võivad iga päev kirjutada. Samas on minu suhted nendega teisenenud. Ühtpidi nad demonstreerivad üleolekut ja peavad mind bürokraadiks. Samas — üleoleku maski varjus — tahaksid teada saada saladusi. Neid ma kuigi palju ei tea ja kui mõnda teangi, siis ei luba kutse-eetika neist plärada.

Kunagi võib-olla ma kirjutan raamatu «Välisministeeriumi uste taga». Ainult kummalt poolt vaadatuna — selles on küsimus. Igal juhul ma müün selle maha siis, kui Eestil on oma raha olemas.

Kirjandus on oma vajalikkusele ja meeldivusele vaatamata «vaherõngastega». See, mis toimub seal, kus ma praegu töötan, on ehe, on otse, ei ole vähimalgi määral võõrdunud. On hinge ülendav olla millegi sünni juures. Tahaks laulda koos Edith Piafiga — ma ei kahetse midagi.

VARDO RUMESSEN:

Mulle on alati kõige tähtsam olnud muusika ja sellegi aasta õnnelikumad hetked on olnud need, mis olen veetnud klaveri taga. Ütleksin pigem nii, et loominguaasta sees olen sunnitud olnud tegelema ka poliitikaga.

Lõppeva aasta olulisemad on mulle olnud kaks kontserdireisi, kuigi need olid seotud ka poliitikaga. Veebruaris olin Kanadas ja USA-s ning septembris Islandis ja Rootsis. Neist esimene reis oli rohkem seotud EV aastapäevaga — esinesin aktustel ja pidasin kõnesid Torontos ja Chicagos. Eriti meeldejääv oli kontsert Torontos, mille kogu sissetuleku — 2000 dollarit — annetasin Eesti Kongressi fondi EV kodanike isikutunnistuste trükkimiseks. Eriti põnev oli reis Islandile. Esinesin kontserdiga Reykjavikis, kavas Balti muusika. Sama kava mängisin ka Stockholmi Kuningliku Muusikaakadeemia suures saalis (mulle juba neljas kontsert selles ajaloolises saalis), mille ka Rootsi ajakirjandus hästi vastu võttis. Samuti oli kontsert Södertäljes. Kuid olen esinenud ka Eestis. Aasta algul olid E. Oja juubelikontserdid Tartus ja Tallinnas. Juunis toimus Tubina festival, mille korraldamine oli minu peal, lisaks esinesin viiel kontserdil. Töötan peale Konservatooriumi veel «Eesti Kontserdis», seetõttu olen seotud ka muusikaelu korraldamisega, mis aga on kahjuks olnud vähe viljakas, kuna muusikaekspertide taotlused pole leidnud direktsiooni vajalikku mõistmist.

Kahjuks ei ilmunud mul tänavu uusi noodiväljaandeid (varem on neid ilmunud ligi 30, lisaks 6—7 raamatut ja 13 heliplaati), sest meie trükivõimalused on ahenenud. Olen siiski teinud ettevalmistusi Tobiase motettide ja Kreegi Reekviemi väljaandmiseks. Töös on ka mitu projekti Nordiska Musikförlaget'iga Rootsis. Ilmus Tubina VII sümfoonia partituur. Nüüd olen kirjastusele üle andnud Tubina viiulipalade täieliku kogu koos kommentaaridega, mis peaks ilmuma järgmisel aastal. Väga mahukas töö on Tubina teoste teadusliku kataloogi väljaandmine. Rootsis peaks varsti ilmuma ka buklett Tubinast (koos diskograafia ja noodiväljaannetega). Kavas on Tobiase «Joonase lähetamise» klaviiri trükkimine. Eelseisvateks ettekanneteks trükitakse orkestrihääled ja paljundatakse partituur — kõige ettevalmistamine on võtnud oma aja.

Heliplaate on tänavu ilmunud ainult üks — Oja ja Tubina kammermuusikast. Kahju on ettevalmistustest, mida tegime suvel koos A. Reissaare ja A. Kittaskiga M. Saare soololaulude V heliplaadi salvestamiseks, kuna need jooksid Tallinna Heliplaadistuudio vastutustundetuse tõttu tühja. Septembris alustasime koos A. Leiburi ja P. Vahlega Tubina keelpillimuusika salvestamist Rootsi firmale BIS, mille loodame lõpetada eeloleval suvel. Firmaga on kokkulepe Tubina salvestamist jätkata (seni on ilmunud kogutud klaveriteosed).

Hiljuti sain Saksamaalt kogumiku Acta Baltica XXV/XXVI, kus ilmus minult pikem artikkel Tobiase «Joonasest». Töömahukas oli kolmeosalise filmiprogrammi tegemine Tubinast koos ETV-ga. Salvestasime 8 tundi huvitavat materjali paljudes Tubinaga seotud paikades nii Eestis kui ka välismaal.

Paljud tänavused tegemised on juba seotud tulevikuga. Klaveri taga valmistun kontsertideks uue aasta algul Eestis ja välismaal. Veebruaris on kontserdid jällegi Rootsis, suvel Grönimaal. Olen ka seotud «Laulusildade» projektiga, kus minu ettevalmistada on «Joonase» suuresitus koos helisalvestamisega. Praeguseks on juba olemas kokkulepe Los Angelese suure 150-liikmelise «Pacific Chorale» kooriga, loodetavasti laabuvad asjad ka Šoti orkestri ja N. Järvi ning solistidega. Lisaks on juba käimas ESTO '92 ettevalmistused. Selle Peakomitee New Yorgis on siinse abikomitee esimeheks valinud mind, mis toob kaasa palju kohustusi.

Kui nüüd midagi üldistuseks öelda, siis arvan, et praegu sõltub väga palju sellest, mida keegi suudab ära teha oma isikliku tööga. Arvan, et iga inimene peab praegu tunnetama oma suurenenud kohustust, oma missiooni rahva ees nii kunstis kui ka poliitikas. Minu jaoks on siin olnud määravateks sellised suured isiksused nagu N. Järvi ja T. Kelam. Loodan siiski, et eesti muusikas olen suutnud anda omapoolse panuse iseseisvuse taastamise protsessis. Tõsi, üldine kultuurihuvi tundub praegu olmemurede ja poliitika varju jäävat, kuid arvan, et see on ajutine ja et meie rahval jätkub oma kultuuri, oma muusika äratundmisrõõmu ka tulevikus.

PAUL-EERIK RUMMO:

Kirjandusliku loominguga pole sel aastal suuremat tegelnud, välja arvatud ehk mõned väiksemad asjad ja hoovõtmine (ettevalmistused) pisut aeganõudvamateks. Aasta on läinud ametnikutööle ja ühiskondlikele tegemistele, omajagu poliitikalegi (kuni päris-profile on napilt) — sisetunde järgi üsna loomuliku ja loogilise jätkuna paarile eelmisele aastale.

Ükskord tõlgitud Tuomas Anhava read on seejuures kogu aeg

meeles: «Luuletaja peab saama maa korda / teisiti kui poliitikud, teisiti kui Jumal.» — Jumalast pole muidugi juttugi, aga sisesuhete klaarimine kahe esimese vahel pakub ühtjärge parajat pinget.

LEPO SUMERA:

Noh, küll on ikka lugu! Nüüd tahab «Sirp» veel loominguaruannet kah. Nagu viimasel ajal neid aruandeid vähe kirjutatud oleks. Möödunud aastal oleks see aruanne mind isegi rõõmustanud — oleksin saanud üles lugeda Klaverikontserdi, muusika kammerorkestrile «Musik für Karlsruhe in Barockstil», muusika arvutitele ja süntesaatoritele «Music for Glasgow», Soome Ooperi tellimust teosele «Open(r)ing» ja muudki. See aasta polnud nii viljakas, kuigi jätkusid mitmed ettepanekud. Nende hulgas filmimuusika, mis on mitmel põhjusel saanud minu muusikalise tegevuse tänavuseks pärusmaaks. Alustasin hr. Parsiga, filmis «Päkapikud». Film ise peaks olema praegu ülimalt kohane seoses päkapikkude tihendatud külaskäikudega meie kodudesse (vähemalt minu andmetel). Järgmine filmimuusika oli koostöös Tauno Kivihalli, noore režissööriga, kellel oli ilus idee teha film M. Underi tekstile «Surmamõrsjad» (P.-E. Rummo stsenaarium). See pastelne film on üks erandlikke erandlike filmide seas. Arvestades isegi seda, et meie filmistuudio tegelikult lasebki välja ainult erandlikke filme, selliseid, mis suurelt jaolt on määratud filmifestivalide žüriidele «mälumiseks». Samas on selle filmiga seotud üks minu suuremaid rõõme, mida iganes olen kogenud — rahvusvaheline žürii valis filmi muusika esimese preemia vääriliseks. See juhtus Espinhos, Portugalis. Naljakas küll, polnud sellise linna olemasolust enne teadlikki.

Seejärel tuli koostöö Hardi Volmeriga, tema esimese mängufilmi «Igaühele oma» (tööpealkirjaga «Kohver») muusika kirjutamisega. See oli küll kummaline periood. Päris mitu seadusandlikku akti sai samal ajal vastu võetud seoses kohvrite väljavooluga Eestist. Majanduspiiri kaitseseadus näiteks.

Edasi jätkub koostöö Arvo Ihoga. Oleme koos teinud kõik tema viimased filmid. Küll see mees oskab teha erilisi filme!

Muu hulgas mahub siia aastasse jätkuv koostöö Rein Raamatuga ja Mai Murdmaaga, tellimus ja osavõtt Toronto muusikafestivalist jne.

Kõik mõistavad, et praegu pole mul lihtsalt võimalik oma aega jagada nii vabalt, kui varem. Ikka on midagi tähtsamat — s. o. riigiehituslikult vajalikumat, mis ei kannata edasilükkamist. Seetõttu on viimastel päevadel nii Arvo, Marju kui ka Enn pidanud mind mõnelgi puhul ootama kauem, kui mina tahtnuksin. Loodan, et nad mõistavad põhjusi. Vaatamata kõigele näen oma loomingulist tulevikku ikkagi sellisena, kus nii mõndagi toredat terendamas.

Tuleval aastal loodan laval olla isegi rohkem kui varem — muu hulgas tahan osa võtta kaasaegse muusika festivalist ja seetõttu nii helilooja kui ka esitajana. Selleks soovin oma sõpradele-kolleegidele energiat, innukust ja fantaasiat kõiki ideede elluviimiseks. Samas tahaksin kuulda oma uudisteoste esiettekandeid ka Eestis. Ollallaa!

Carpe diem!

HEINZ VALK:

Ega siin millegagi hoobelda ole. Kolmveerand sellest aastast on läinud Toompea lossis istumiseks. Ja tunnistan puhtsüdamlikult — ei ole see kunstniku jaoks õige töö. Ma ei eita mõndagi tarkuseiva ega elukogemust, mida ma seal enese tarvis noppinud olen. Samuti olen saanud lähedalt jälgida inimesi, kes Eesti tänases poliitikas toimekalt tegevad on ja keda ma loodan oma portreekarikatuurides kirja panna. Kuid see kasin saak ei kaalu üles hävinud närvirakke, tegemata jäänud pilte ega loobumist mulle sobivast elutavast. Enda lohutuseks võiksin küll tõdeda, et olen saanud kaasa aidata nii mõnegi seaduse ja otsuse vastuvõtmisele, millel on tähtis osa Eesti tänases ning homses arengus. Samas aga tuleb ka kohe tunnistada, et kõrvuti sellega on tulnud alla neelata arvutul hulgal ebameeldivusi, millest Eesti tänane poliitika nii rikas on. Kunstniku ametit pidades oleksin end saanud nii mõnestki sellisest nätakast säästa. Kuid midagi pole parata, ükski meist ei pääse oma saatuse küüsist ja küllap siis minu saatus peab selline olema. Loodan siiski, et selline segipaisatud elu ei jää mind igavesti vaevama, vaid koos Riigikogu valimistega pääsen taas oma õige ameti juurde ja siis ehk saab aasta loominguline aruanne üksjagu rõõmsameelsem olema kui siinne.

ARVO VALTON:

Loomeaasta 1990? Ei tahaks nuriseda.

Ikka jääb küsimuseks toodangu kvaliteet, seda pole võimeline mõõtma muu kui rahulolutundega. Oma lugudega pole ma liiga rahul ijalgi olnud, ehkki just enesekriitilisus võiks suurem olla. Arvan, et vaid üksikud hakkavad vananedes paremini kirjutama. Nüüd, mil ei peaks enam eriti perutama, tahan ikka veel eksperimenteerida. On kahtlus, et asi pole enam tõeline, vaid rohkem eksperimendi imiteerimine.

Asjalikumalt, mõõtmist võimaldavamalt saab rääkida kvantiteedist. Esimesel kohal oleks siin kirjutatud lehekülgede arv, teisel kirjastamisele üleantud käsikirjad. Esimene näitaja püsib möödunud parimate aastate tasemel. Aasta algul kirjutasin novelle, suvel midagi luuletuste taolist, aasta lõpul paari kuuga romaani, millele panin just punkti. Ühe varem alustatud romaani suutsin pooleli jätta ning kui ilmse ebaõnnestumise kõrvale heita.

Kolm käsikirja olen sel aastal kokku pannud, üks neist tänu «Kupra» operatiivsusele ka juba raamatuks saanud. Üks käsikiri sai luuletustest, teine neljast lühiromaanist, millest üks kirjastatud juba 1968., ülejäänud viimastel aastatel.

Nii et vähemasti hulga põhjal võib öelda, et poliitika ei seganud. Segas vähem, kui möödunud aastal. Loobusin tööst Eesti Komitees, et jätta koht meestele, kes poliitikast on ehk rohkem vaimustatud.

Sel aastal on mul olnud mitu toredat reisi. Reisidel olen kirjutanud rohkemgi kui kodus — vähemalt võrdeliselt viibitud ajaga. Küllap ka sellepärast, et need reisid on olnud peaaegu poliitikavabad.

NAABRIGA KOOS VÕI NAABRIST MÖÖDA

MARGUS HAAVAMÄGI

1990. a. 5. detsembri pärastlõuna Vilniuse vanalinna näitusehalli uues (kahekümneaastases) esinduslikus saalis. Leedukeelsed kõned, leedukeelsed tervitused. Mikrofoni ette astub Läti Vabariigi esindaja ning lausub lihtsalt: «Õnnitlen kõiki esimese rahvusvahelise näituse puhul!» Aplaus. Auhinnad, peapreemiad, laureaaditiitlid, eriautasud. Autorid ja neile kaasatundjad imetlevad veel kord väljapandut, et rutata siis kohvikusse nälga ja janu kustutama. Avatud on järjekordne «Balti plakat».

«Ah et esimene rahvusvaheline,» taban end juurdlemast keset vene-leedu-inglise-lätisoome-eestikeelset melu. Oma kultuurilise suveräänsuse kinnitamiseks ka N. Liidu piires on ju läbi stagna-aastakümnete paljudel kunstialadel toimunud seda sorti rahvusvahelisi ühisüritusi. Nüüd ligihiiliv (õieti oodatav-loodetav) riiklik iseseisvus ei tohiks loomult raskeinertsilist kunstielu ometi väga äkiliselt mõjutada. Muidugi, kui kunstil ikka kaalu ja (rahvuslikku) juurt on. Või on siiski midagi juba muutumas?

Igal juhul on BP '90 kopsakas plakatinäitus. Tervikuna loomulikult väiksem, kuid mitte vähem huvitav viimastest Varssavi ja Lahti ülemaailmsetest väljapanekutest (mille vaadeldavus kannatab selle all, et tööd on esitatud teemade, mitte autorite ja regioonide kaupa, žüriil jälle kergem auhindu määrata). Kui lisada samal ajal avatud soomlase Jukka Veistola autorinäitus ja Leedu vanema plakati retrospektiiv, võib plakatisõber endale Vilniuses rahuldust pakkuva päeva sisustada.

Triennaali Eesti osa oli sedapuhku suurim ja minu meelest ka kõige terviklikum. Rõhk professionaalsel trükiplakatil, foto ja lavastuse järjekindel kasutamine, tundlikkus graafilises joones liitis eesti ekspositsiooni ühte, muutmata teda sealjuures igavaks. Kui kodus ongi tunda kohatist väsimist lavastusplakatist (parimaks tõestuseks olgu paari viimase aasta «Autoriplakati» näituste muutumine omalaadseteks häppeningideks), siis Leedus vedas see veel hiilgavalt. Margus Haavamägi — üks kolmest peapreemiast, eripreemiad väljaandelt «Respublika» ja Leedu RAI-lt; Andrei Kormašov, Enn Kivi, Kalle Toompere — laureaadipreemiad, Silver Vahtre — eripreemia. Ruth Huimerinna väljapanek oli näituse naelaks nii mahult kui ka löövuselt ning jäi auhinnata vaid seetõttu, et autor oli eelmise triennaali peapreemia juba saanud. See-eest võis R. Huimerinna nii nagu ka J. Kassi, V. Järmuti, Ü. Emmuse ja paljude teistegi eesti plakatistide kohta kuulda ohtralt kiidusõnu kuluaarides.

Leedukad näisid olevat veelgi edendanud omi graafikatraditsioone. Peapreemia pälvinud Gintaras Gesevičiuse komplektis oli küll pisut poolalikku hõngu, aga ega Poola sellepärast veel Vilnot tagasi võida. Stasis Aukštuolis (lõpetanud muide Tallinna ruumikujunduse) esitas põnevaid lito(!)plakateid. Vladas Oržekauskas jõulisi, väga leedulikke töid — kui nimetada vaid mõningaid meeldejäänuid. Trükiplakati kohatist ilmetust seletab suuresti majandusblokaadist tingitud paberi- ja muude vahendite nappus.

Läti väljapanek oli ootamatult tagasihoidlik. Ilma ei teinud ei L. Šenbergs, A. Brežе ega G. Smelters, J. Dimiters puudus hoopis. Gunars Lusise n.-ö. perestroikaplakatid Stalinite ja «Pravdadega» said peapreemia. Mainima peaks ka I. Mailitise hoopis erinevat ja ehk peapreemiast põnevamatki komplekti. Ühe laureaadi, P. Čivlise tööde pääsemine näiteks meie «Autoriplakatile» oleks aga lausa küsitav.

Ma ei taha väita, et lätlased esinesid silmapaistvalt nigelalt, nad esinesid pigem vaospeetult. Ehk on «Balti plakati» tribüün läti kunstnike jaoks lihtsalt liiga madalaks jäänud? Omal ajal, kui vallutada oli vaid kuuendik maakerast, püüdlesid lätlased (edukalt) liidrirolli Leedu ja Eesti plakatistide ees. Nüüd hakkab «perestroikaplakat» meil koos laulva revolutsiooniga unustusehõlma vajuma, läti kunstnikud aga müüvad enda oma (edukalt) juba Ameerikas.

Kutsuvad eestlasi ja leedukaidki kaasa lööma.

Võib-olla peaks hakkama juba aegsasti kainelt kaaluma, mis on Balti riikide ühistes kunstiüritustes kasulikku, mis ülearust. Nii Ida kui ka Lääne jaoks kuulume ühte ja eks me kasutagi seda ühtsust, kui tegemist on majandusliku või kultuurilise vägivallaga. Samal ajal on meie väärtusorientatsioonid kunstis seotud (kuidas kellelgi) pigem Skandinaavia, Saksa või Poolaga kui Balti naabritega. Ihkame kõik olla maailmakodanikud, meie ühisprojektid Tallinnas, Riias ja Vilniuses ei näi aga maailmale nii suurt huvi pakkuvat, kui tahaksime. Kas ka meile? Paraku viitab BP auhindade jaotamine (kardan, et see märkus ei kehti ainult plakatitriennaali kohta) konkurentsi puudumisele. Välja antakse kolm peapreemiat, üks igale riigile, 3 laureaadipreemiat ja hulk žüriiväliseid eripreemiaid, millest osa saavad ka teiste maade kunstnikud. Žürii liikmed teevad «oma» preemiate ettepanekud ning neid põhimõtteliselt ei vaidlustata (arutada võib küll). Kunstnike, kes näituses ei osale ja kunstiteadlaste kaasamine on ilmselt puudulik, näiteks sattus Vilniuse žürii esimeheks kohaliku plakatisektsiooni juht J. Galkus, kes viisakalt jättis hindamisest kõrvale oma tõepoolest preemiat vääriva väljapaneku. Lõppkokkuvõttes jaotati auhinnad nagu põlluramm hea põllumehe käes kolme riigi vahel ühtlaselt ja sõbralikult. Kas pole selline praktika karuteene meile endile, kahandades preemiate (ja näituse) usaldusväärsust välisilma silmis ja võttes meilt võimaluse kroonida iga kord üht absoluutset võitjat, või on praeguses Balti ühtekuuluvuses, kus igaüks ise akent Euroopasse raiub, tähtsam osavõtt, mitte võit? Andekaid kunstnikke on ikka meistriteks nimetatud, peab siis sellepärast kohe meistrivõistlusi korraldama?

Ehk selginevad need küsimused selleks ajaks, kui toimub järgmine plakatitriennaal. Kui toimub.

SILVER VAHTRE,
BP '90 žürii liige

ANDRIUS KOVELINAS (Leedu)

MAIJA BRAŠMANE (Läti)

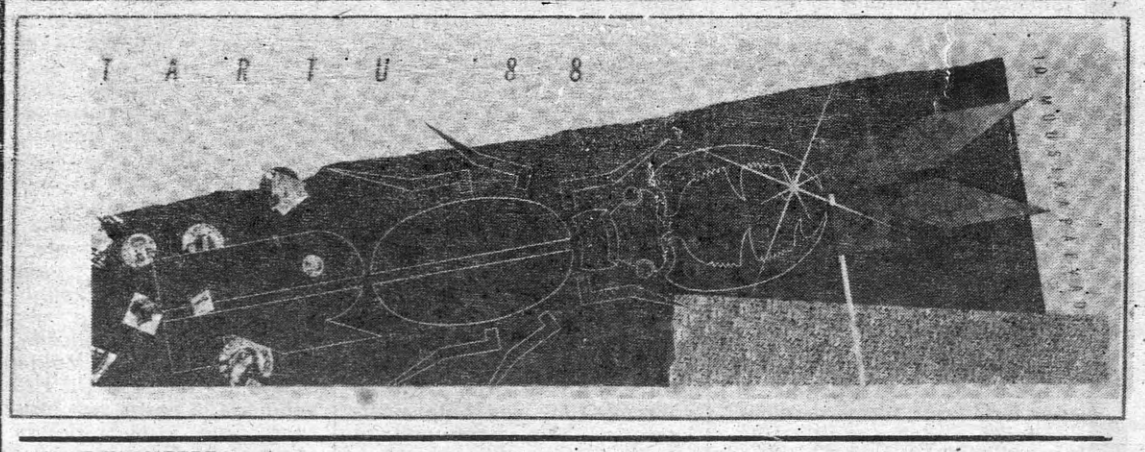

KALLE TOOMPERE

KUIDAS NAD MÄSSASID, KUIDAS NAD MÄSSAVAD

Nägin nüüd esimest korda filmi «Lõppematu päev», mis tehti telefilmistuudios 1971 ja mis nüüd restaureeriti «Eesti Kultuurfilmis». Film olevat olnud nii keelatud, et seda ei juletud isegi Keskkomiteesse keelamiseks viia. Tõesti, võib ette kujutada, mis mõtete, mis sisemise traagikaga oleksid KK onud jälginud näiteks Toominga mannekeeni suudlemist. Ei kadestaks neid!

Film mõjus mulle väga hästi. Seda peaksid kõik kunstihuvilised inimesed nägema. Aga ka kunsti- ja kultuuriajaloolased, iseäranis noored. Mõtlen seda lausa egoistlikult: näiteks oleks siis ehk rohkem aru saada, kust olen pärit mina, mis subkultuur see õieti oli. Ehk siis lõpeks eksitav jutt, et olen küünik. Ehk siis (lõpetame nüüd jutu minust) mõistetakse, et nn. kuuekümnendad ei tähenda sugugi ainult poliitilist vasakpoolsust ja komsomolikomiteede sametrevolutsioone. Me näeme ka, et tegemist oli kunstiliselt eriti aktiivse ajaga.

Kolm vaala, millele film toetub, on näitleja Jaan Tooming, laulja Tõnu Tepandi ja luuletaja Paul-Eerik Rummo. Tulevad need nimed tuttavad ette? Esimene olevat praegu didaktik ja moraliseerija, teine on olnud raadiohumorist, nüüd aga mingi mänedžer, kolmas liberaalse partei peasekretär.

Ega see nüüd nii lihtne ka ole. Eelmises lõigus refereerisin labasepoolset klatši. Aga teiselt poolt tahaks küsida midagi *à la* «Kus olete, mu sõbrad kaugelt noorusmaalt» (on ju taolisi laule)? Isiklikult mina, kes vahel on sunnitud omaette mõtlema, et kas siis mina olengi ainsana infantiilseks jäänud, sain sellest filmist võimsa energiaimpulsi. Sõnum minevikust, pakil keelatud orgasmi jõulisust. Konserveeritud tulekahju. Naani kiuste, kes väitis, et tulekahju ei saa konserveerida.

Esimesel pilgul pole pildi- ja helirea vahel mingit seost. Tooming esitab oma sadomasohhistliku või ekshibitsionistliku kaskaadi. Ärme hakkame rääkima, mida Tooming selles filmis teeb. Võime küsida, mida ta ei tee. Vastaja võib ikka mööda panna, sest ega me jõua märgata, mida ta mõnes lühikaadris teeb. Ütleme: Tooming teeb kõike. «Kuidas tema mässas, kuidas tema mässas!» tsiteerin (paraku mälu järgi) muljeid Leo Saalepi kontserdist. Milline energia, milline patoloogia, milline sarm! Mis fantaasia! (Eks igas kaadris ole ju ikka Tooming, ja siinkohal tuleb meenutada, et kaaslavastaja Virve Aruoja on peale kõige muu hea mänginud Eesti filmi ajaloos hindamatut rolli — olemata ise (minu arust) modernist, on ta laenanud oma head nime mitte ainult Toomingale («Värvilised unenäod»!), vaid isegi Pansole («Näitleja Joller»).

Niisiis, Tooming mässab — igas mõttes, mitte ainult ideoloogiliselt, vaid ka füüsiliselt: jookseb, suitsetab, vägistab, sööb, sureb, maadleb, maletab... (kuid ma lubasin ju mitte loetleda). Tepandi laulab. Muuseas oli selle filmi helilint, heliriba veel hiljuti mul olemas. Selle päästsid autorid kohe alguses ära. Tepandi oli tookord kitarrilaulja, köökides laulja. Mäletan, mis uhkus mind valdas, kui «Lõppematu päeva» jaoks Tepandi laulis suure orkestriga, kõik *tutti*, ja kõik sümfooniaorkestri pillid. Meie Tõnu oli maailmaareenile pääsenud, tundus siis. Kontrakultuur on põranda alt välja paiskunud! Mis siis, et film kohe ära keelati. Kuskile ei paiskutud. Kas stsenarist Paul-Eerik Rummo on tegelikult selle kahe mehe kummalise sümbioosi taga? Kuidasmoodi? Ei mina nüüd aru saa, aega on palju merre või jõkke voolanud. Toominga pidurdamatu eneseväljendus ja Tepandi romantika sobivad imelikul kombel üllatavalt kokku. Mis üllatavalt! Nad sobisidki. Ei tea, kas on alles telelavastus «Armastus. Armastus» (Hermaküla ja Irene Lääne töö), kus Tepandi ja Tooming armastasid (soovisid armastada) Ene Rämmeldit. Ka seal sobisid Tepandi ja Tooming kokku. Miks?

Rähesoo on oma klassikalises kuuekümnendate aastate eesti teatri käsitluses rääkinud Flaubert'i poolt kasutatud sõnapaarist «raev ja jõuetus». Ütleksin lisaks nõnda: «Lõppematut päeva» vaadates tundus, et me olime romantikud — kõigi asjadega, mis selle juurde kuuluvad, muide ka iroonia ja eneseiroonia, mis üldse ei tähenda usupuudust, pigem vastupidi.

Aga nüüd tuleb taltsutada oma sentimentaalsust.

Mis võiks olla filmi sõnum? Läbiv sõnum — «Laske ma näitan, laske ma näitan, milline mees ma olen!» laseks justkui arvata, et film näitab, kuidas «Mees» (Tooming) ei suuda end okupatsiooni, stagnatsiooni ja veel paljude «-oonide» tingimustes teostada. Et tema loovad jõud ei vallandu. Et «sumbub see kõik.» Miks ka mitte. Aga veel enam on tegemist kunstivihaga. «Lõppematu päev» on **arhetüüpselt avangardne kunstiteos.** Tema salajased lätted pole isegi Ameerika *underground*'is, ehkki film kasutab lausa leksikonina kogu *underground*'i motiivistikku. Minule tuli miskipärast kõige enam meelde Buñueli «Kuldajastu». Nii nagu siis oli sajand noor, nii olid nüüd noored ka analüüsitava filmi tegijad.

Muidugi, ajal, mil ehk tõesti peaks mängima viiulit sõprade naiste lohutamiseks ja lõbustamiseks (vihje viimasel ajal paar korda mulle tehtud etteheitele, et kui Arno Tali saab kord viiuli, siis peaks ta sellega ka midagi üldkasutoovat ette võtma, aga mitte niisama kääksutama), tundub niisugune film ehk mõttetu «kunstilise hullusena». Aga pole see ühtki nõnda, et kõik peavad ühtviisi targad olema. Praegugi leidub igasugust, nagu paarkümmend aastat tagasi. Küsiksin Priidu Beierilt, kellele mängib Matti Moguči viiul. Ja päris uued mehed. Näiteks Raoul Kurvits. Mis «kasu» temast te saate?

Ja nüüd mõned märkused.

Filmi heliribast võiks teha plaadi, või kui seda ei tehta, siis võiks filmi muusikat mängida raadioski, sest ei usu, et film väga populaarseks saab. Nimelt kõlab Ehala ja Tepandi koostöö nii värskelt, otsekui oleks eile tehtud.

Lõbus oli absurdsetes stseenides näha vilksatamas praegust idaministrit Endel Lippmaad ja Rahvarinde tegelast Andres Ehinit. Küllap oli teisigi, montaaž ei lubanud kõike tähele panna.

Ja nüüd riskantsevõitu vihje, mis on suunatud meie vaimutervishoiusüsteemile. Jah, me oleme omandanud mitu tervet, töökat, ausat kodanikku. Aga kas me pole siiski ka midagi kaotanud?

MATI UNT

Pildil: Paul-Eerik Rummo, Virve Aruoja ja Jaan Tooming «Lõppematu päeva» võtete ajal.

PEETER TOOMINGA foto

MIHKEL MUTT

MURKA JA SÕUL

Niikaugele kui Murka mälu ulatus, oli välismaalasi alati peetud mingiteks müütilisteks olevusteks, kes on küll väliselt meie moodi, aga tegelikult üksnes pooleldi inimesed, kes on tulnud teadmata kust ja kes peagi kaovad tagasi mingisse muinasmaailma. Murka oli käinud pärast keskkooli masinakirja- ning inglise keele kursustel ja töötas olulise instituudi tähtsa osakonna sekretärineiuna. Ta klõbistas masinal, ühendas ülemuse telefone ja näperdas kalkulaatorit. Hiljem hakkas saatma fakse ja õppis teleksiga töötama. Kui midagi parajasti teha polnud, vahtis Murka ringi ja pani kõike tähele. Ta märkas peagi, kuidas kogu maja löi kihama, kui levis kuuldus, et neile tulevad välismaalased. Õigemini ei tule, vaid tuuakse Moskvast, kus arvati, et oleks jälle aeg mõni välismaalane ka ääremaadele saata. Seda ei juhtunud sageli, korra või kaks aastas. Sõnum saabus harilikult telegrammiga. See oli niisama hästi kui lahingukäsk ja kuulus vastuvaidlematule täitmisele. Viivitamatult kutsus juhataja tähtsamad alluvad nõupidamisele. Peagi hakkasid tirisema telefonid. Koostati programm ja pandi kokku selfskond, keda välismaalastele esitleda. Mõistagi kutsuti vastava ala korüfeed. Seda loeti suureks auks — olla tutvustatud välismaalastele. Murka kuulis, kuidas korüfeed telefonis heameelest mühatasid, saades teada, mis eesmärgil neid tülitatakse. «Eks siis pea läbi astuma,» vastasid nad harilikult ja säilitasid soliidsuse. Aga Murka kujutles, kuidas nad niipea, kui toru hargile oli pannud, lasid sõrmega nipsu, näitasid endale peeglis ülemeelikult keelt või õnnistasid mõnd laboranti ootamatu sotsiaalse põsesuudlusega. Seevastu need, kes polnud päriskorüfeed ja keda polnud kutsutud, muutusid närviliseks ega julgenud telefoni juurest eemalduda, lootes, et neid siiski veel kutsutakse. Nad käitusid abikaasadega jõhkralt ning muutusid näost tund-tunnilt kaamemaks — nii kujutles Murka. Ühtlasi oli see mingi vahefiniš, sest nüüd sai igamees teada, kui pikk maa on tal korüfee igatsetud staatuseni.

Siiski, kord oli juhtunud erusaamatus. Üks noorepoolne poolkorüfee oli teatanud kutse peale, et ta ei saa tulla välismaalastega kohtuma. Kohe kuidagi ei saa, ütles ta. Tahaks küll, isegi väga tahaks, aga aeg ei sobi, väga tähtis tööalane asi on ees. Kuigi noorepoolne poolkorüfee vabandas pikalt ja isegi kirjalikult, olid ikkagi kõik šokeeritud. Instituudi direktor, Teise maailmasõja veteran, pomises midagi hämmeldunult ja küsis lugeda kõnealuse isiku kandidaadiväitekirja. Murka sõbranna Ilme, kes töötas postkontoris, väitis veendunult, et siin on igatahes liiale mindud. «Mis saab siis, kui kõik hakkavad välismaalastega niimoodi käituma,» pahandas Ilme. «Ise on alles poolkorüfee!» Murka nõustus sellega täielikult. Ometi — sisimas ei saanud ta eitada, et noore poolkorüfee julgus äratas temas imetlust.

Harilikult saabusid välismaalased hommikuse Moskva rongiga. Neil oli kaasas vene või juudi rahvusest tõlk või referent, kes elas välismaalastega samas hotellis ja kellele langes osa külaliste oreoolist, nii et ka kohalik parteirakukese sekretär teda aupaklikult kätles. Ühtpidi võttes oli tõlk küll nõukogude inimene ja lihtsurelik, samas aga uskus sekretär nagu enamik inimesi, et tõlk täidab lisaks oma otsestele ülesannetele veel ka salajast missiooni, mis seisneb välismaalaste kohta aruannete kirjutamises sinna kuhu vaja.

Vastuvõtjad olid varakult perroonil ja vaatasid kaugusse, kas juba ei lähene eemalt veduri tulisilm. Külalised sõidutati direktori «Volgaga» hotelli, et nad saaksid riideid vahetada ja pesta, sest Moskva rong pole «Ida-Ekspress» ja seal pole duširuume, nagu osakonnajuhataja iga kord ütles, ise sealjuures kõva häälega naerdes. Kes hotelli kaasa ei läinud, ruttasid instituuti, kuhu juba rahvast kogunes. Korüfeed olid jätnud oma tähtsad katsed ning avastuste tegemise paar tundi edasi lükanud. Koridoris üksteist kohates surusid nad vaikides kätt, pilgutasid silma või vahetasid teaduslikke paroole. Murka keetis kohvi. Ülemuse kapist võeti konjakipudel ning klaasid ja kauss küpsistega «Anjuta silmad». Istuti hobuserauakujulisele nurgadiivanile. Juhataja tutvustas tulijaid ja olijaid ning kõhistas pugevalt. Murka käis ringi ja valas kohvi, valge pitsidega pluus seljas ning huuled peenelt kokku surutud. Oli nagu pidupäev.

Kohtumine kestis tavaliselt poolteist tundi. Siis viidi külalised Toompeale linnavaadet imetlema, purjespordikeskusse ja laululavale. Murkat muidugi kaasa ei võetud, tema jäi lauda katma. Parteijuht soovis kollektiivile uusi, tänasega sarnaseid töövõite ning sõitis musta «Volgaga» minema. Korüfeed läksid tagasi oma katseid lõpetama. Kõik olid kohtumise mõju all. Murka ka. Kui Ilme pärast tema käest uuris, missugused välismaalased välja nägid, ei osanud Murka harilikult midagi kosta, kuidas ta ka mälu ei pingutanud. Välismaalastel justkui poinudki väimust, nad olid lihtsalt, noh... teistsugused.

Vahel nad jäid mitmeks päevaks. See esitas vastuvõtjatele erakordseid nõudmisi ja kurnas meeletult. Kui nad siis lõpuks lõplikult rongi peale olid pandud, juhtus sedagi, et pinge alandamiseks võeti isekeskis kärakat.

Aeg läks. Välismaalasi hakkas käima sagedamini kui korra või paar aastas ja enam ei kutsunud nad esile sensatsiooni. Kui tuli telegramm või helistati, siis ei hakanud juhataja hääl erutusest värisema, vaid ta vastas reipalt, et tulgu pealegi, küll neid toidetakse ja talutatakse. Kui varem oli üsna ükskõik, kes konkreetselt tuleb, täpsemalt küsida tundus ninakas, peaasi, et olid välismaalased, siis nüüd tunti huvi, mis meeste või naistega tegu. Alles seejärel teatati vajalikele inimestele ja lepiti kokku. Juhtus, et üks või teine korüfee ei saanud tulla, aga seda ei peetud enam šokeerivaks. Löögile pääsesid nüüd ka väiksemad vennad ja nooremad. Korüfeed tulid välja siis, kui külalised olid väga väljapaistvad või muidu huvitavad. Partorg enam kohale ei ilmunud. Partei oli üldse jäänud tagaplaanile.

Välismaalased kui nähtus hakkas Murka jaoks teist tähendust omandama. Ta hakkas mõistma, et on rumalamaid ja targemaid, vähem ja rohkem tähtsaid välismaalasi, ja et need, kes siin käisid, ei pruukinud alati olla oma ala tipud. Ja see, et nad võisid siin kohtuda meie korüfeedega, oli neile vägagi meeltmööda ja tegi neile au, sest kodus neid sel tasemel vastu ei võetud.

Kord kuulis Murka telefonis pealt, kuidas juhataja vabandas

MAGNETOFONI OLI TERVE HOBUSEKOOREM

12. detsembril oli Roosikrantsi tänaval, Keele ja Kirjanduse Instituudi saalis, Emakeele Seltsi üldkoosolek. Esimene päevakorrapunkt — Emakeele Seltsi auliikme valimine. Auliikmeks valiti MARI MUST, kes on 50 aastat olnud seltsi liige ja 20 aastat Keele ja Kirjanduse Instituudi murdesektori juhataja (1955—1975).

Nähes toimetuse tiliukest diktofoni, ütles Mari Must, et murdekogujate esimesed ülesvõtmise aparaadid olid nii suured, et neist sai terve hobusekoorem.

Meil oli 1949. aastal üks kompleksuurimise ekspeditsioon Setumaale. Seal oli rahvaluuleteadlasi, muusikateadlasi ja mina ka kui keeleteadlane. Magnetofon, millega me töötasime, oli vist Eesti Raadiost laenatud. See oli terve suur agregaat, suured akude kastid juures ja meil oli seetõttu tõesti hobusekküüt külast külla. Siis oli meil veel fonograaf kaasas, mis vaharullile kirjutas. See oli lindistamiste algus. Ja meie esimesed portatiivsed magnetofonid olid ka vändatavad, üleskeeratavad. Nagu grammofon. Need me saime 1957. aastal. Väga toredad aparaadid olid ja tegid head tööd, nii et kui neid ülesvõtteid praegu kuulata, siis kvaliteedi poolest nad praegusaegsetest maha ei jää.

Praegu võib küll öelda, et meil on üleskirjutusi kõigist murrakutest. Murrakuid on meil aga üle saja. Ja see oli ka viimane aeg, kui me oma kogumisetööd tegime, sest tänapäeval on mitmed äärmiselt huvitavad murrakud ja murded, mis meie kogudes on

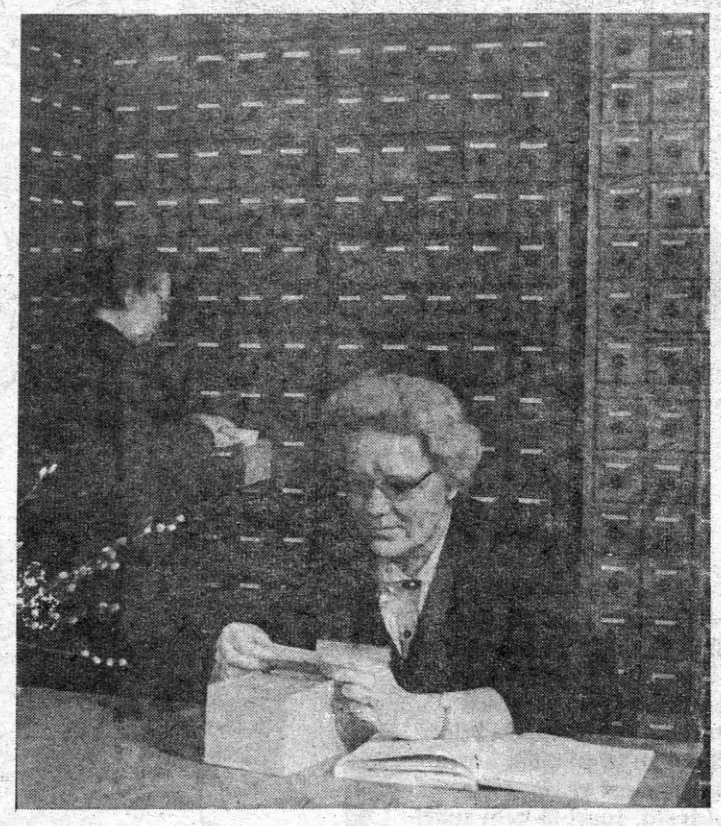

Aili Univere ja Mari Must.

säilinud, juba tasandunud või hääbunud. Kas või väga huvitav Kodavere murre. Seda murret enam ei kuule. Või Martna väga vana murre. Või keskmurde alal see pikkade vokaalide diftongeerumine — *suured suapad jalgas, tüma mua, edasi ei sua, ei sua* — seda enam peaaegu keskmurde alal ei kuule. Murre on praegu veel mingil määral kogutav Saaremaal, Lõuna-Eestis muidugi ja kirde rannikumurde alal mõnes kohas. Aga näiteks Viru-Nigulas, kus veel 15 aastat tagasi oli kümmekond vana hea murde kõnelejat, ma ei tea tänapäeval ühtki keelejuhti. Mul ei ole seal enam kellegi juurde magnetofoniga minna.

Nooremad inimesed, keda murded huvitavad, peavad nüüd uurima juba seda, **kuidas** murded kaovad — millised jooned assimileeruvad kõige enne, millised on püsivamad. Murdearhiiv säilitab seda keelt, mida rääkisid veel möödunud sajandil sündinud keelejuhid, kelle kooliharidus oli kõige enam 6 klassi ja keda raadio ja televisioon ei ole mõjutanud.

Infopank eesti keele kohta on olemas. Kuidas teda kasutada saab?

Oleme suutnud tagada oma murdevara säilimise. Aga me peaksime ta muidugi andma ka uurijate käsutusse. Oli plaan välja anda eesti suuremate murderühmade tekstiköited, kaheksa köidet «Eesti murdeid». Üsna ladusalt ilmusid kolm esimest — Mulgi murde, põhjaeesti keskmurde ja Tartu murde kohta. Aili Univere koostatud idamurde tekstide kogu jäi juba toppama. Minu koostatud kirde rannikumurde tekstide käsikiri (valmis 1983) seisab täiesti lootusetult Keele ja Kirjanduse Instituudis. Ma kardan, et mina seda oma eluajal trükituna ei näe...

Üles kirjutas MARIKA MIKLI

LÕPPES ARHITEKTUURIVÕISTLUS

20. detsembril selgusid Pärnu Metodisti Kiriku kompleksi (halastus- ja kultuurikeskuse «AGAPE») ideekavandi saamiseks korraldatud arhitektuurivõistluse tulemused. Eesti metodisti kiriku ja Eesti Arhitektide Liidu esindajatest koosnev žürii (esimees Pärnu peaarhitekt Maie Kais, aseesimees Eesti Metodisti Kiriku Pärnu koguduse pastor Üllas Tankler, sekretär arhitekt Rein Raie; liikmed T. Kuusemaa, T. Lilleoja, J. Lass, T. Tarbe, P. Kaljapulk, Ü. Peil) otsustas laekunud 18 võistlustöö seast jagada preemiad järgmiselt:

I preemia (4000 rbl. ja preemiareis Saksamaale — **Ilmar Klammer;** II preemia (3000 rbl.) — **Emil Urbel;** III preemia (2000 rbl.) — **Kristjan Krevald;** ostupreemia (1000 rbl.) — **Erik Uluots** (Rootsi).

ESTICA

■ Kauni jõulukingina tuli Soomest «Elon kirja», siis «Elo raamat», Elo Tuglase päevikumärkmed 1952—1958. Teose on soomendanud Raili Kilpi ja see on ilmunud Soome Kirjanduse Seltsi väljaandel. Raamatule on eessõna kirjutanud August Eelmäe, järelsõna Kai Laitinen. Lisatud on andmed teoses esinevate tegelaste kohta (12 lk.) ja nimeregister, mille on koostanud Eeva-Liisa Haanpää. Endast mõista on raamat heal paberil, köites, lisatud poogen fotosid.

■ Vilniuse nädalalehes «Literatūra ir menas» nr. 48 (1. dets.) on avaldatud Ivar Ivaski artikkel «Keele ja luule pärusmaa», milles ta jagab muljeid külaskäigult Viinlusse 1988. a. sügisel. Kirjutise on väljaandest «World Literature Today» (vol. 63, nr. 3) leedundanud Irina Gaižauskienė.

■ Moskva patriootlik kuukiri «Slovo» avaldas 10. numbris Mihhail Korsunski kirjutise «Esimene muusa», mis vestab Jüri Šumakovi mälestuste põhjal Ivan Bunini külaskäigust Eestisse 1938. aastal.

■ Kirjastus «Sovetski Hudožnik» andis sarjas «Nõukogude karikatuurimeistreid» välja Evald Piho naljapiltide vihu.

ühe korüfee ees — tol olevat ju nii palju tööd — ning palus, et ta tuleks ameeriklastega kokku saama. Korüfee urises. Juhataja mangus. «Olgu, las need jänkid tulevad,» soostus korüfee lõpuks. «Aga ainult kakskümmend viis minutit. Siis ma pean minema araabia naftamiljonäriga lõunatama.» Vaat nii, mõtles Murka uljalt ja tegi erutusest masinakirjavea. Tema eneseteadvus tõusis, rahvuslik meel kosus ja rind paisus uhkusest.

Murka leidis, et ka välismaalane peab oskama noa ja kahvliga süüa. Peab vaatama, kuidas on lood tema käitumisega. Kas ta sõnadel on mõte sees ja jutul jumet? Välismaalased hakkasid Murka silmis välimust omandama, nii et ta oskas neid hiljem Ilmele kirjeldada. Nüüd ta nägi konkreetseid riideid nende seljas ja konkreetseid prille konkreetsetel ninadel. Ta nägi, et välismaalased on nagu teisedki kas ilusamad või inetumad. Mõne aja eest oleks ta niisugust klassifitseerimist pirtsakuseks pidanud. Tahta, et keegi oleks lisaks sellele, et ta on välismaalane, veel ka ilus, oleks olnud nagu nõuda, et kass peale hiirte püüdmise veel ka hauguks, muneks ja lüpsaks. Aga nüüd Murka märkas, et Wolfgangil puudub esimene hammas, John punetab näost, Pentti habe on hõre ning Pierre on üldse kuidagi viltu. Murka nägi, et paljud eesti mehed on ilusad, eriti kui nad septembris suvepäevitusega tööle tulevad, valge särk seljas ja hea odekolonni lõhn juures.

Lisandunud tarkusele vaatamata valas Murka külalistele kohvi nagu ennegi. Ta valge pitsidega pluus oli pingul ja huuled moodsalt koos. Konjakit ei pakutud, sest alkoholi tarvitamine ametiruumides oli keelatud. Valitses kord ning austus ja vanema põlve kohusetruud töötajad, kes polnud varem löögile pääsenud ja kelle noorpõlves välismaalasi üldse ei esinenud, naersid nüüd heameelest ja polnudki enam kibestunud.

Aeg aga läks. Välismaalasi hakkas veel rohkem käima. Et nad lausa igapäevaseks nähtuseks oleksid muutunud, ei saanud veel öelda, aga kedagi nendega ei üllatanud. Pigem vastupidi. Iga päev kirjutati lehtedes koostöökontaktidest, ühisfirmadest ja -projektidest, rahumarssidest ja ühislendudest kosmoses, sõpruslinnadest, -alevitest ja isegi küladest. Meie uute parteide esindajad käisid külas oma kolleegidel Läänes ja vastupidi. Tänavatele ilmus järjest rohkem Jaapani, Ameerika ja Saksa päritolu autosid. Linn paistis välismaalasi täis olevat. Nende tarvis ehitati hotelle ja kauplusi, filmiilmutuslaboreid ja keegliväljakuid, saunu ja salabordelle, spetsiaalseid sildu, parkimisplatse ja pesumaju. Kui nüüd instituuti helistati välismaalaste saabumisest, ei muutunud juhataja ilme karvavõrdki, või kui, siis ilmus sinna tüdimuse vari. Vahel ta aga lausa vandus vaikselt «Kes kurat neid siia kutsus!» või midagi taolist. Ta küll teatas korüfeedele nagu ennegi, aga see oli puhas formaalsus, sest oli ette teada, et nad ei tule. Esiteks muidugi selle pärast, et korüfeed reisisid nüüd ise pidevalt mööda maailma. Aga ka need, kes parajasti lennus ei olnud, vastasid peaaegu alati, et neil pole aega. Sest kõikidel olid lisaks ametlikele ka isiklikud külalised vastu võtta. Mõni korüfee ei viitsinud tseremoonitseda ja ütles otse, et ei kavatse tulla, sest midagi huvitavat neis välismaalastes harilikult pole. Nii ei õnnestunud ka keskmise tasemega tegelasi alati vajalikul arvul kätte saada. Murka kuulis, kuidas telefonis kaubeldi, anuti ja ähvardati, et keegi järjekordsele delegatsioonile linna näitaks. Natuke peibutas see, kui pakuti võimalust välismaalastega koos kallis kõrtsis lõunat või õhtust süüa, sest nälg hakkas riigis maad võtma. Üldiselt aga ei viitsinud keegi nende peale aega raisata — välja arvatud siis, kui oli ette näha, et välismaalased kutsuvad kohe vastukülaskäigule, organiseerivad stažeerimise või avaldamise soliidses väljaandes. Seepärast tuli tihti laua ümber kutsuda neid, kes polnud endale osanud välisvahetust või vähemasti komandeeringut välja kaubelda. Niisugused olid kas lihtsalt hädavaresed või originaalitsejad. Aga originaalitsejad ei suvatsenud harilikult ka välismaalastega juttu ajada.

Vahel läks asi nii hulluks, et ei jätkunud enam hädavareseid ega nannipunnegi. Siis tuli juhataja nurgadiivan täita nendega, kel polnud instituudi sisuliste probleemidega üldse pistmist. Kutsuti mõni siledama näolapiga laborant või koguni valvuritädi. Murka loomulikult ka. Kohvi ta enam ei valanud, sest seda polnud poest saada. Külalistele avati paar pudelit pepsit või mineraalvett. Murkal oli nii kergem ja ega külalised teadnud, et see on meie mõistes prosta.

Ühel ilusal juunipäeval istus Murka oma kabinetis, jõi kohvi, mida oli keetnud oma salavarudest, ja unistas suvepuhkusest, mis pidi järgmine päev algama. Korraga koputati uksele ja sisse astus tumesinises ülikonnas idamaine mees, prillid ninal. Härra Nu Min oli saabunud Lõuna-Koreast. Suulise kutse olevat ta saanud talvel ühel rahvusvahelisel konverentsil direktori enda käest ja kuu aega tagasi saatnud teate oma tulekust. Ka sellele olevat tulnud jaatav vastus, nii et siin ta nüüd on. Murka palus härra Nu Minil istet võtta ja läks maad kuulama. Ta käis läbi kõik kabinetid ja avastas ehmatusega, et terve koridori peal polnud ühtegi inimest. Nojah, muist oli sõitnud laevamatkale, muist oli puhkusel, muist teab kus. Murka sattus ärevusse. Mida teha? Saata korealane hoopis minema? Murkal hakkas tast kahju. Ta oli härra väike, peaaegu miniatuurne, ning naeratas viisakalt. Ta oli kümme tuhat kilomeetrit maha lennanud. Murka vabandas, et hetkel pole kedagi kohal, ja tegi ettepaneku minna koos linna vaatama. Nad jalutasid kaks tundi Toompeal ja vanalinnas. Siis ütles korealane, et tal on kõht tühi ja kas nad ei läheks kuhugi sööma. Jällegi sattus Murka kimbatusse. Välismaalastega sööma minnes tuli lauad kinni panna. Vanasti oli nendega lihtne kõrtsi sisse saada. Piisas, kui ukse peal öelda, et on väliskülalised. Šveitseri silmadesse ilmus jalamaid mõistmise tuluke, ta noogutas agaralt ning juhatas nad mingis segakeeles lauda, millel seisis silt «Reserveeritud». Enam polnud midagi niisugust. Välismaalane? No ja mis siis, vastati. Neid on siin kõik kohad täis. Nii kõndis Murka korealasega mitme restorani ukse tagant läbi ja lõpuks sõid nad raudteejaama puhvetis. Siis saatis Murka korealase Kunstihoonesse maalinäitusele, ise jooksis töö juurde. Ülemus oli seal, pakitud kohver nurgadiivanil. Kuulnud, mis lahti, sattus ülemus kimbatusse, siis aga ütles, et rahvusvaheline suhtlemine on viimasel ajal tormiliselt kasvanud ning pole ime, et mõni asi jääb kahe silma vahele. «Me kõik alles õpime tsiviliseeritud kombel elama,» märkis juhataja tähtsalt ja kiitis Murkat leidlikkuse eest. «Aga mis saab edasi?» küsis Murka. Juhataja muutus uuesti nõutuks. Tema ise pidavat tunni pärast Moskvasse lendama, et olla homme pool üks Hearthrow' lennuväljal Londonis. Kas Murka poleks nii kena ja hoolitseks korealase eest lõpuni? Kui ta sellega juba tegelema hakkas? «Muidugi ei kuulu see otseselt teie töökohustuste hulka,» märkis juhataja sisendusjõuliselt, «aga me peame praegu kõik mitme mehe eest väljas olema, et Eesti asja edendada.» Murka hammustas huulde, mõeldes homme algavale puhkusele, aga vaikis. Ta läks oma tuppa ja hakkas helistama hotellidesse, sest korealasele oli tuba kinni panemata. Kahjuks olid kõik vähegi korralikud hotellid pilgeni täis. Murka üritas selgitada, et tegu on väliskülalisega. Seepeale vastasid portjee-neiud, et nad saavad aru, ent väliskülalisi käib nii palju, et kõikidele ei jätku ruumi. Seejärel helistas Murka tuttavale administraatorile «Estonia» teatris. See kõne oli eelmisest edukam ja kahe tunni pärast istusid nad korealasega opereti «Mikaado» etendusel. Härra Nu Mini ei saanud ööseks tänavale jätta ning Murka kutsus ta enda juurde koju. Nu Min sattus vaimustusse, silmates Murka riiulil duubelmakki «Samsung». Ta veetis öö sirmi taga täispuhutaval kummimadratsil. Järgmisel hommikul sõitsid nad Mehikoormasse Murka vanatädi juurde.

Kolme kuu pärast tuli Nu Min uuesti Eestisse ja nad abiellusid Murkaga. Sellest peale on Murka kodulinnaks Sõul. Tema abikaasal on palju ärisidemeid. Muu hulgas ka Eestiga. Ise ta seal rohkem käinud pole. Alati, kui siitpoolt keegi jälle tulemas on, peab Nu Min Murkaga nõu, kas toda isikut tasub vastu võtta või ei.

HEINZ VALK EI RÄÄGI PÄRIS TÕTT...

Juba mitu aastat tagasi murul einetama hakanud Priit Pärna teguviis leidis kogu maailmas nii suurt imetlust, et siiamaani tuleb Priidul selle pikniku korraldamise eest vastu võtta kuldseid, suuri ja eriti suuri prix-sid.

Täiesti sõltumatult «Sõltumatutest Demokraatidest» sõltuv rahvasaadik Ülo Uluots kutsub julgeid mehi kihlveole Savisaare valitsuse kukkumise tähtaja peale. Võitjale tollivaba sissepääs Paliveresse ja Narva linna. Seni on teada vaid Illar Hallaste vastupakkumine — pärast jõule. Kuna aga suvi oli niiske ja jõulukuu pehme, siis kestab pakkumine edasi.

Mis viga Kalju Lepikul kõndida oma ohtlikku ja siiruviirulist luuletajateed, kui ühelt poolt toetab teda sadamakõrtsi neegritar ja teiselt küljelt väikesed roosad inglid, et ta oma eesti jalga vastu Rootsimaa kive mitte ära ei tõukaks.

Epp Kokamäe pildil «Mitte iialgi, mitte kunagi ei ole mina jooksnud trotuaaril Bruxelles'is» on Ants Juske hinnangul rahvuslik motiiv serveeritud Gustav Klimti vääriva sümbolistliku estetismiga, mispuhul Juske lubaski Klimti uurijaks hakata. Kõike need eestlased ka suudavad!

Tema Kõrgus, Eesti Orjandusliku Partei omanik, vürstlik anarhist Peeter Volkonski evitas jõulupühiks tootmisse hiljaaegu «Edasis» väljapakutud sekslisandiga telefoniaparaadi ning ei suuda nüüd enam näppu ära võtta kaugvalimise koodilt. Pea vastu, Volk! Ükskord kuivab su sõrm ära niikuinii!

Kirjastuskooperatiiv «Kupar» hoiatab kõiki vallalisi, abielus ja lahutatud naisi: ärge vaadake juuresolevat Mati Undi portreed! Jumal teab, mis öösel juhtuda võib... Aga juhtunud juba on! Bu-buu. Hu-huu. Gu-guu.

Lugejatele pühadetuju loomiseks on siinses galeriis alati avaldatud elegantsemate eesti poeetide portreid, seekord on selleks valitud Andres Vanapa. Ühtlasi soovivad luulesõbrad hr. Vanapale peatset paranemist, et teda taas Karja tänava saiapoes näha.

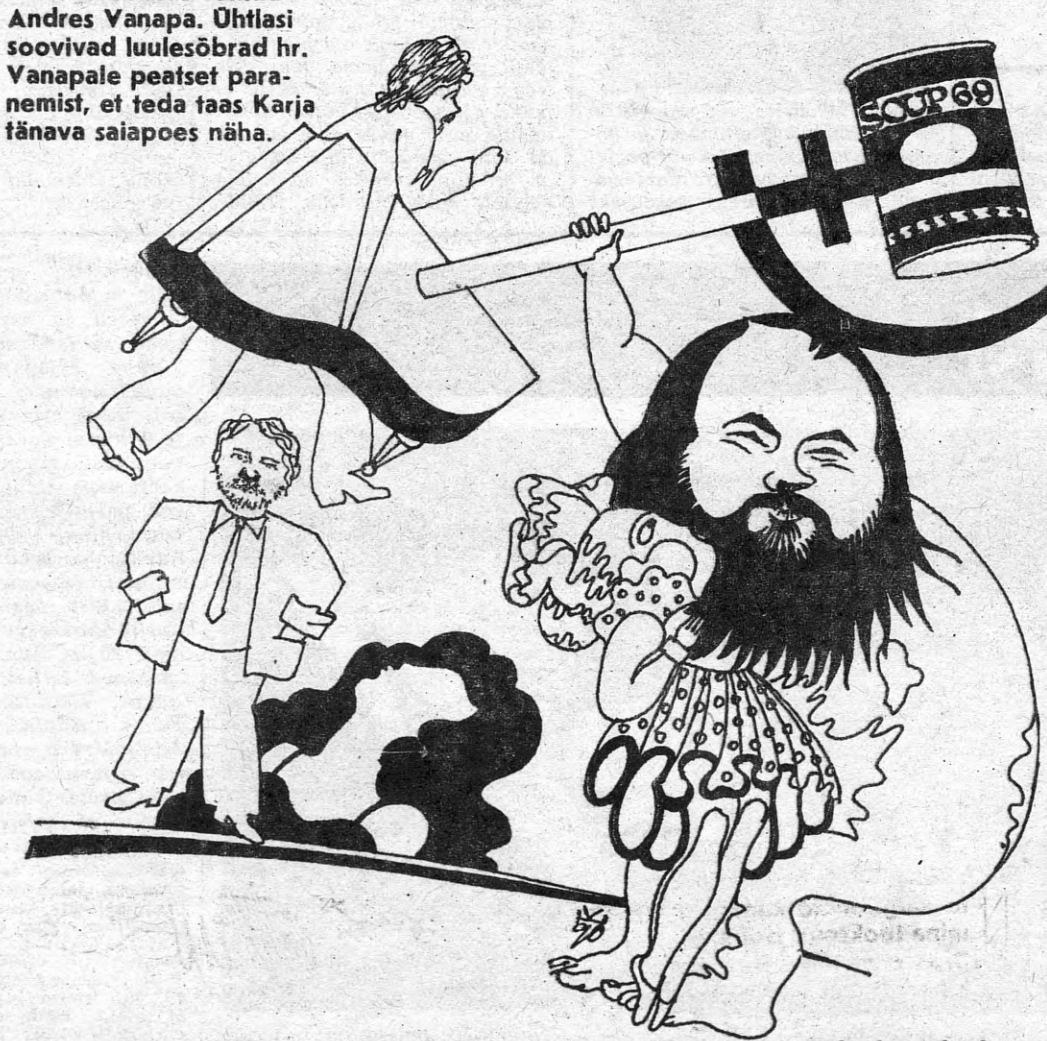

«Nii paotund sajad suud ses öös
Euroopa Ühisturus kõigil huultel õigus veinile!
Su tõmmu baski kael ja minu Tartu janu
ja süda peksleb, hoides korgitseri käes.
Ah! armastan, ah! armastan, ah! ar...»
Indrek Hirve tervitus eesti rahvale Hollandist.

...a on! Masse ainus iidol, naisteõgija, saatür, geenius ...ll, syytu poisike ja Eesti NSV metsikuim mehike ...us. Põranda alt ja kainerist läbi «Pyssi» otse Parnas- ...Rahva Hääle» esiküljele! Selline on olnud Matti ...saatus.

SOUP'69 näitus kinnitas, et tulevased akadeemikud ei saanud küll enam korrata jänku suudluse paratamatust, kuid said siiski demonstreerida, et seda ei saa korrata.

ÜHEST ÕPETAJAST

ehk

Kirjutamata peatükist eesti kultuuriloos

See kirjatükk on hiljaks jäänud, Tema jaoks hiljaks jäänud. Aga ma ei saa sinna enam midagi parata. Siiski — aasta ei ole veel lõppenud ja ma tahan südamelt vähemaks rääkida võlga oma esimesele õpetajale.

1957. aastal astusin esimest korda üle Rakvere Lastemuusikakooli läve ja sattusin kohe tolleaegse direktori Jaan Pakuga kokku (nüüd puhkab ta juba 11 aastat Kadrina kalmistul). Mäletan teda mulle kavalalt otsa vaatamas ja ütlemas: «Ah, et klaverit tahad õppida? Jaa, mul on siin üks õpetaja, kui tema su enda juurde võtab, oled õnnega koos!» Jah, õnne mul oli. Sest need tunnid, mis toimuma hakkasid, olid mulle väikesed imed. Imepärane ja saladuslik muusikamaailm, mille ta avas, lummas, vangistas, vapustas. Kuidas ta seletas, kuidas ta ette näitas, lõppematu kannatlikkusega tulemust oodates . . . Kuigi mul tuli paljudele asjadele käega lüüa ja kõvasti harjutama hakata, pakkus see töö lõpuks suurt mõnu ja rahuldust. Kuidas ta seda saavutas?

HANS HINDPERE: *Ma olin juba vanem poiss — seljataga mõned aastad õpinguid heliloojа Lembit Veevo ema juures Jõhvis ja siis jupp Saksa sõjavägе . . . Aga klaverit mingil määral juba valdasin, kui Rakverre tema juurde tulin. Tema töötiil? See oli asjalik, rahulik, umbes nii, et ega ole väga väga — kõik need karid ja raskused — väga inimlikult läks kõik. Mäletan, et sai ikka ühest ja teisest tunnist viilida, aga tema tund — sinna võis minna ainult siis, kui harjutati. Suur sisemine kiirgus . . . see oli temas . . . Ta saavutas palju ja paari aastaga pani ta mind päris ilusasti mängima.*

UUNO TAREMAA: *Temast endast kiirgas muusikat, ta armastas oma õpilasi — ja mis eriti tähtis — suhtles meie kõigiga nagu läiskasvanutega. Kui midagi läkski viltu, ei sattunud ta kunagi paanikasse või ahastusse, oli ainult üks julgustamine. Tema juurde muidugi ei tohtinud ettevalmistamata minna, see on õige, aga kui läksid, siis sai ta ka sellest aru — paha sõna ei öelnud. Ainult piinlik oli . . .*

KUNO ARENG: *See oli 1943, kui ma tulin Rakvere gümnaasiumisse . . . Olin maapoiss. Mäletan, et algul ta nagu ei tahtnud mind enda juurde võtta, aga võttis lõpuks siiski.*

Mul on meeles eriline soe tunne, ta hoidis oma õpilasi. Käisime tema kodus tunnis, ta oli väga nõudlik ja põhjalik, igas väikeses palas püüdis mõtet taga ajada. Käisime tema juures ka niisama, kui mööda läksime. Noodikogu korrastamas . . . Läksime tema korterisse nagu oma koju.

GLAFIRA ROI

Mäletan veel pikki jalutuskäike, arutamas kõiki eluprobleeme. Ta oli minu südamlikumaid õpetajaid . . . See oli eriline suhe, mida ma ei ole ühegi õpetaja juures hiljem kogenud. Nagu teine ema oli ta. Olen tagantjärele mõelnud, see oli tema natuur. Ääretult vastutulelik. Näiteks mängis ta kirikus orelit. See oli ikkagi tol ajal õpetajakutse puhul suur julgustükk. Ta lihtsalt tegi, mida talt paluti.

Kahtlemata oli ta Rakvere linna peal eredamaid isiksusi. Me kõik austasime Jaan Pakku, kes Rakvere keskkoolis oli esimeseks muusikameheks, aga Glafira Roi oli professionaalne muusik nr. 1.

Mulle meenuvad kontserdid mitte ainult koolis, vaid ka kodused musitseerimised tema pool. See ei olnud kitsapiiriline õpetamine, vaid üldine muusikaline arendamine. Ta õpetas ka kombeid, kuidas käituda, kuidas vanematega ümber käia, tegi ka märkusi, kui millegi vastu eksisid . . .

Ja nüüd kultuuriajaloo jaoks: GLAFIRA ROI — sündis 15. VI 1914 Valgas, suri 11. IX 1990 Tallinnas. Lõpetas Valga gümnaasiumi ja M. Traumi klaveristuudio. Järgneb Tartu Kõrgem Muusikakool 1934—1940 Adele Brosse ja Bruno Luki juures; siis Tallinna Konservatoorium 1941—1944 (Bruno Lukk ja Erika Franz). Kuna Konservatooriumi lõpetamine langes Saksa aega, siis kõrgema hariduse diplom ei lugenud.

Rakveresse tööle läks G. Roi juba Konservatooriumi ajal: algul erastuudio, seejärel vastavatud Rakvere Lastemuusikakool (1945—1962); Tallinna Lastemuusikakool (1962—1980).

Ja lõpetuseks, kuna ma ei tea ühtki teist lastekooli õpetajat, kelle juures on alanud nii paljude tänaste professionaalide muusikutee, olgu nemadki nimetatud. Rakvere Lastemuusikakool (LMK): Hans Hindpere — heliloojа; Kuno Areng — professor, Konservatooriumi kateedrijuhataja, RAM-i dirigent; Ants Sõber — heliloojа; Helje Sõber — kauaaegne Tallinna LMK õpetaja; Valve Lepik — Tartu Muusikakooli koorijuhtimise õppejõud; Uuno Taremaa — dotsent Konservatooriumis; Helvi Vasli — Nõmme LMK õpetaja; Piia Naissoo — Tallinna Muusikakooli kontsertmeister; Mare Mannov-Altrov — Tallinna Muusikakooli klaveriõppejõud; Irja Eessaar-Rohtmaa — trompetist, kauaaegne Konservatooriumi õppejõud; Tiit Tralla — «Estonia» teatri solist; Hardo Kriisa — orelimeister Rakveres; Aarne ja Silja Säga-Vahuri — mõlemad ER muusikasaadete toimetajad; Ene Roi-Zink — Tallinna Pedagoogilise Kooli klaveriõppejõud; Ene Eimre — Kärdla LMK õpetaja; Aime Michelson-Rahula — Rakvere LMK õpetaja; Toivo Nahkur — dotsent, Konservatooriumi kateedrijuhataja; Arvo Pärt on nooruses tema juures palju konsulteerinud.

Tallinna Lastemuusikakool: Tiina Mattisen — kultuurilehe «Reede» muusikatoimetaja; Anne Tüür-Hödrejärv — klavessiinija klaverimängija vanamuusikaansamblites; Rita Gelb — Tallinna LMK õpetaja; Leelo Lumberg — Kirovi kalurikolhoosi LMK õpetaja; Liilian Laidmaa — Kiviõli LMK õpetaja.

TOIVO NAHKUR

MIS ON VALMIS, TEOKSIL, KAVAS?

KULDAR SINK

Sellele küsimusele võiksin üheti vastata — 30. detsembril peaks Raekoja saalis toimuma minu laulutsükli «Aastaajad» (J. Liivi tekstidele) esiettekanne. Teos on minu kujutluses küpsenud juba kolm-neli aastat. Sellel sügisel tundsin olevat idee elluviimiseks õige aja. Õigemini, olin sunnitud seda tegema, kuigi parasjagu kirjutasin klaveritriot. Ja nüüd, enne selle artikli alustamist, tõmbasin kaks viimast joont «Sügistuule» lõppu. Arvata on, et see tsükkel, nagu mu teisedki, jätkub: mul on juba valmis «Hommik» ja neli lõpetamata laulu J. Liivi tekstile.

Aastalõpu kontserdi kava on koostatud minu viimase pooldasta loomingust. Sinna kuulub jaanipäeva ajal lõpetatud ballaad «Stabat Mater» tundmatu tõlkija eestikeelse tekstiga, «Ave Maria» IV ja V ning «Pater Noster» IV (kuna kontserdi aeg on piiratud, peab välja jääma «Silencio» III).

Nimetatud teosed on vaid kolmandik selle poolaasta «toodangust». Peale nende on veel neli pikka ja nõudlikku segakoorilaulu Taaveti laulude tekstidele, soololaule, valmimas on Klaveritrio Šveitsi ansambli tellimusel ja teisigi peaaegu lõpetatud või pooleli asju, samuti palju arranžeeringuid. Kuid peamiseks unistuseks on jäänud minu «Maarjamaa missa» teise poole esitus. «Credo», «Sanctuse» ja «Agnus Dei» muusikat võib tulla tublisti üle tunni. Noodid on olemas, kuid esitajad on hõivatud ja muutuvad veel hõivatumaks.

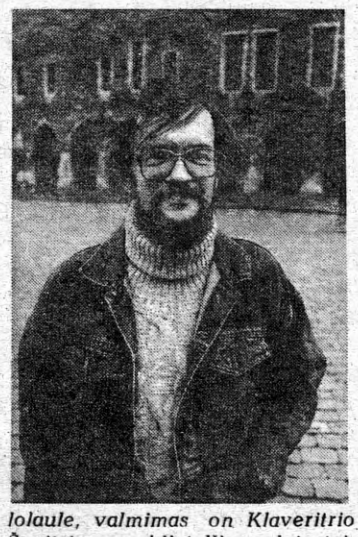

Tegelikult tuleb 30. detsembril Leili Tammeli kontsert (temale kirjutasin ka Lorca-tsükli). Mulle tundub igapidi loogiline, et heliloojal võivad olla oma interpreedid nii nagu Bergmanil või Tarkovskil oma näitlejad. Nii on minu vokaalmuusikas olnud ka kindlad teksti autorid, nagu Lorca, Tagore, Juhan Liiv ja Artur Alliksaar, kelle juurde ma jälle olen naasnud. On hoopis ise asi, kas kirjutada luuletaja juba kasutatud või kasutamata tekstidele. Need kasutatud tekstid jäävad sinusse pidama ja võivad paarikümne aasta pärast esile lahvatada nagu kustumatu tuli. Sama lugu on minu meelest ka ladinakeelsete missatekstidega. Stiilides võin ma vägagi suuri uperpalle sooritada, kuid mõtlemises loen ennast konservatiiviks. Pean nagu põllumeeski lugu sellest, et võetud tööd tuleb jätkata. Nii tekivad head viljakad harjumused.

Kui poleks pidevat tööd interpreetidega — proove, lindistamisi, esiettekandeid, tööd «Tallinnfilmis» —, siis elaksin kogu aeg oma talus Piusa jõe ürgorus vastu Setumaa piiri. Sõit Tallinnast sinna tundub mulle alati komandeeringuga Eestimaale, kuna see on ainus koht, kus «kõneldakse» nii nagu on aastatuhat «kõneldud» ega «räägita». Tänu filmivõtetele olen eriti viimasel aastal avastanud endale inimesi, kes peaksid nagu muinsuskaitse all olema — eestlasi Petseri tagant küladest kuni Irboskani. Üks asi on seal käia, teine asi nendega koos elada, kõneleda. Ja see valminud tsükkel «Aastaajad» on, nagu kõik eelnenudki lood, pärit Kõrve külast.

TMM-i PILDIKOGUST

Üks isevärki mees oli ADOLF VEDRO: mõned mäletavad teda kuiva ja tõredana, mõned sooja südamega inimesena. Eks ta ole, kes ja kus kunagi. Oli väga töökas ja andekas, ega muidu puruvaene Peeter Süda teda südamesse poleks võtnud, tasuta õpetanud ja 1915. a. Peterburi Konservatooriumisse sisse juhatanud. Ja sai temast muusik, keda teatakse ka praegu ikka just loome põhjal. Kuigi kuuleb seda üha harvemini, aga niisugune on juba kõigi nende eesti viisimeistrite saatus, keda me just suurvaimudeks pole hakanud pidama.

Ebaõiglust — ka sotsiaalses plaanis — Vedro ei sallinud ja vististi seepärast on läinud käibele legend, et ta olevat «punane» olnud. Ei olnud isegi mitte «roosa», oli hoopis eesti meelt (müsteerium «Jaani tulemine» 1937!). Aga nimelt ebaõigluse ohvriks ta langes, omamoodi kaks korda: elu viimasel kuul ja 16. oktoobril 1990. a., 100. sünniaastapäeval, sest — kus seda märgati?

Veel augusti esimesel poolel 1944. a. talletame tema fondis argikirju perele, siis need katkevad. 1960. aastate algul ajasin ise Läänemaa Mõisaküla juttu sealse kolhoosi brigadiriga, kunagise omakaitselasega, kes kinnitas, et just tema käis 1944. a. suve lõpul Saastna poolsaare tipul kesk kõrkjavälja seisvas talus, kus Vedrod tavatsesid suvitada, heliloojal järel ja konvoeeris ta Lihulasse. Salakaebus, mis muud, kuid kuis sellele nüüd veel jälile saada? Lihulast viidi Adolf Vedro Haapsalu vanglasse. Suri ta Haapsalu haiglas 27. septembril leilisaunas saadud põletushaavadesse, õnnetus juhtus veel vangina enne Punaväe linnahõivamist 24. septembril. Arvatakse, et teda polnudki võimalik päästa, kuid teada on ka see, et puudusid igasugused arstimid. Olid vaid heatahtlikud kohalikud inimesed ja arst, kes paljakäsigi ei lahkunud postilt.

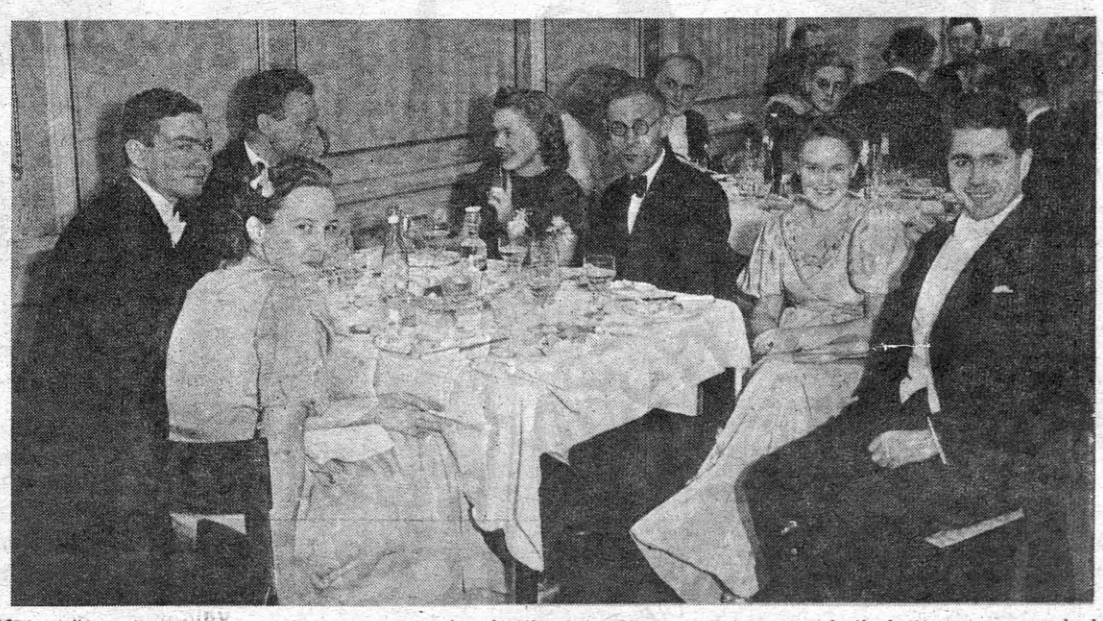

Enne järjepanu saabunud okupatsioone ei kujutatud siin maal ette ei salakaebuste laviine, paraskitega loomavaguneid, moonutatud inimkorjustega täidetud kaevusid ega palju-palju muud. Ning mitte ainult rikkad, vaid ka intelligents lubas endale koosviibimisi tasemel, nagu sellel pildil 1939. aastast, mil rahvuslik konservatoorium pidas oma 20. a. juubelit. Paremal külalised Lätist, vasakul Els Aarne, Vladimir Alumäe ja Juhan Aavik ning keskel Adolf Vedro abikaasaga. Türmi, palati ega sauna pilti meil ei ole. Õnneks.

IVALO RANDALU

Aeg käib üle inimeste ja mälestuste. Kõigi aegade kõiki valumärke leiab ka meie fondidest, esineb lausa «auke», on moonutusi, aga on ka märkamata faktivigu. Paratamatult kandub siit üht-teist meie rubriiki ja sellest oleks ainult kahju, kui mitte luqejad ise appi ei tuleks. Tänu teadjate reageerinqutele oleme mitme ebatäpsuse jälile saanud ja nõnda on rubriigist ka muuseumile kasu tõusnud. Siinkohal avaldamegi, sügavat tänu kõigile kirjutanutele, leebetele ja kurjustanutele, soovime head aastalõppu ja jätkuvaid kontakte.

TMM

LILIAN SEMPERI ja MATI KÄRMASE duomäng on nüüd kestnud juba kakskümmend aastat. Tegutsetakse põhitöö kõrvalt oma sonaadimängu traditsiooni hoidmise missiooni tunnetades. Repertuaar täieneb üha uute huvitavate teostega. Partnerite aina kasvavast teineteisemõistmisest on lisandunud kvaliteetigi.

Seekordne juubelikontsert Gildi saalis oli taas nauditav. Kõlas valdavalt eesti muusika: K. Raid, E. Mägi, E. Tubin. Ester Mäe ajakohane uudisteos «Vesper» (jõulueelne jumalateenistus) oli kaunilt kujundatud ja pani huviga kuulama. Tore oli Brahmsi Sonaat G-duur oma väljapeetud kammerlikkuses.

Ajal, mil duomänguharrastajaid näib üha vähemaks jäävat, sooviksin kindlasti olla ka Lilian Semperi — Mati Kärmase järgmise juubelikontserdi külastajate hulgas.

MARJE LOHUARU

ÕNNITLEME!

BEETHOVEN 220

Heljo Sepp Tiiu Heinsaluga.

Kolmel detsembrikuu pühapäeval toimus Tallinnas märkimisväärne muusikasündmus: **HELJO SEPP** ja neli noorema põlvkonna viiuldajat — **NIINA MURDVEE** (4., 6. ja 8 sonaat), **ANU JÄRVELA** (1. ja 2. sonaat), **URMAS VULP** (3. ja 10. sonaat) ja **TIIU HEINSALU** (5., 7. ja 9. sonaat) — esitasid **Beethoveni kümme sonaati viiulile ja klaverile.**

Nii ulatusliku sonaaditsükli ettekanne väärib ülimat tunnustust. Kahtlemata süvendab see kuulajais Beethoveni loomingu mõistmist, avardab ettekujutust tema muusika interpreteerimisvõimalustest, suunab kuulajaid üldistusi tegema. Jättes kõrvale ettekannete detailse analüüsi, võib öelda, et mastaapne sonaaditsükkel oli läbi viidud haaravalt. Kuigi Beethoveni sonaadid on nii tehniliselt kui ka sisuliselt äärmiselt komplitseeritud, esitustraditsioonid ja arusaamad mitmekesised, sujus eri kunstnikunatuuride koostöö hästi. Meeldejäävamad esitused olid Sonaat nr. 8 G-duur, Sonaat nr. 2 A-duur, Sonaat nr. 3 Es-duur, Sonaat nr. 10 G-duur ja Sonaat nr. 9 A-duur.

Vähendamata põrmugi kõigi ansamblistide osa kontserdisarja õnnestumises, tuleb siiski imetleda H. Sepa energiat nii ulatusliku tsükli ettevalmistamisel ja sarja kui terviku kujundamisel. Oluliseks teoste vormimisel oli tugev, ansamblit organiseeriv ja kooshoidev liikumispulss; suurepärane oli terviku kujundamine, arenguliinide loogika; hea oli instrumentide kõlatasakaal — viiul ja klaver mõjusid tämbriliselt ühtselt. H. Sepp on fantaasiarikas ja kuulama panev pianist, temaga koostöö annab viiuldajatele väärtusliku ja põneva kogemuse.

Arvan, et väljendan kõigi kontserdikuulajate tänu selle toreda kontserdisarja eest ning soovin energiat ja tahtmist sama tulemusrikaste ettevõtmiste jätkamisel.

MARJE LOHUARU

VÕISTLUS JA ARGIPÄEV

XIV VABARIIKLIK INTERPREETIDE KONKURSS

Konkursi tulemused on teatavaks tehtud, auhinnad jagatud, pidupäevad minevikuks saanud ja argipäev taas meie üle valitsemas. Mida see konkurss meile andis? Kindla teadmise, et sellised ettevõtmised on tulevikuski vajalikud nii osavõtjatele kui ka õpetajatele. See on noortele parim võimalus oma ande realiseerimiseks, enda näitamiseks ja proovilepanemiseks suurel laval. Õpetajatel tekib võimalus oma töö hindamiseks, teistega võrdlemiseks hoopis erilises, konkursi õhkkonnas, kus esinejaid kuulatakse erksamalt, norivamalt ning kus kõik head ja vead paistavad selgemini välja. Seekordses võistluses kerkis esile hulk võimekaid muusikuid, kellega seostub meie interpretatsioonikunsti tulevik. Kõlab veidi paatoslikult? Võibolla, kuid mitte õõnsalt, seda lubab väita paljude osavõtjate sisukas esinemine.

HUVI üritusse vastu oli mängijatel suur ja, mis peaasi, niisama loobujaid polnud (ainult üks fagotist otsustas Prantsusmaal stažeerimise kasuks). Esimeses voorus astus üles 4 flöödi-, 3 oboe-, 9 klarneti-, 1 fagoti- ja 4 saksofonimängijat. Need numbrid peegeldavad mingil määral meie puupuhkpillimängijate ettevalmistamise olukorda — tagamaa on suhteliselt väike praegu eriti nõutavatel oboe- ja fagotierialadel.

FLÖÖDI erialal alustati vägagi ühtlasel tasemel. Eredamalt on meelde jäänud **Monika Mattieseni** mängitud J. S. Bachi e-moll sonaadi I, aeglane osa ja **Mihkel Peäske** muusikaliselt veenev S. Prokofjevi Teise sonaadi (D-duur) III ja IV osa. **Tarvi Jaago** esines igati professionaalselt, kuid kuidagi erilise särata. **Tiina Pähklimäe** puhul võlus selge, puhas toon, kuid puudu jäi muusikalisest aktiivsusest. Kõik neli pääsesid teise vooru. Seal valitses II kursuse üliõpilane Mihkel Peäske, kes on konkursiks valmistumisega väga kiiresti arenenud. T. Jaago mängida ei saanud (murdis kukkudes põidlaluu), M. Mattiesen esines varasemast tunduvalt kahvatumalt ja ka T. Pähklimägi jäi veidi tagaplaanile.

OBOEMÄNGIJATEST oli tehniliselt tugevam Tallinna Muusikakeskkooli XII klassi õpilane **Aleksander Hännikäinen.** Meeldisid A. Vivaldi g-moll sonaadi kiired osad ning Kramaři F-duur kontserdi III osa — esitus oli korrektne, virtuoosne. **Andres Siitan** pani end maksma rohkem ilusa tooniga. Nii tema kui ka **Tõnis Traksmann** patustasid kahjuks reglemendi vastu (mängisid kogu kava noodist) ja lülitati seetõttu edasisest konkurentsist välja.

SAKSOFONISTID esinesid esimeses voorus oodatust nõrgemini. Kõige rohkem häirisid intonatsioonivead. Seevastu teises voorus avanesid **Lauri Sepp** ja **Virgo Veldi** tõeliselt (vastupidiselt enamikule osavõtjaist, kes lõpuni endisel kõrgusel ei püsinud). L. Sepa õnnestunum number oli efektne ja kogu maailmas populaarne D. Milhaud' süit «Scaramouche». V. Veldi emotsionaalsus pääses enim mõjule G. Kalinkovitši Variatsioonides Paganini teemale. Usun, et see teos kõlab tema hingestatud esituses kontserdilavadel edaspidigi.

KLARNETIMÄNGU kandepind on meil traditsiooniliselt lai. Ereda mulje jättis **Selvadore Rähni,** peen muusik, kelle mängu iseloomustab äärmuseni viimistletud kõla, nõtke fraas, loogilisus ning emotsionaalsus. Teises voorus esitatud Mozarti A-duur kontsert kippus küll lüüriliseks ja romantiliseks minema. **Toomas Vavilovi** lähenemine muusikale on veidi teistsugune, vahest rohkem tehnikat esikohale seadev. Ta on kindlam ega süüvi niivõrd detailidesse. **Tarmo Pajusaare** mäng on neist kolmest kõige sirgjoonelisem, jõulisem, kohati jääb vajaka paindlikkusest. Hea mulje jättis teises voorus **Ene Jürisoo.** Noorematest osavõtjatest oli minu jaoks parim **Alo Ergma.**

FAGOTIMÄNGIJAL Tarmo Velmetil ei olnud kahjuks kellegagi konkureerida. Tehniliselt ja muusikaliselt nõudliku kava oli ta omandanud kindlalt ja nii rühkiski uhkes üksinduses laureaaditiitli poole.

MUUSIKAPIDU varjutasid kahjuks tugevasti argimured ja -probleemid. Konkursi dramatism tulenes suuresti meie materiaalsetest oludest. Saksofonistide ebaõnnestumised esimeses voorus ja noorte klarnetimängijate halb intonatsioon olid tingitud eelkõige nigelatest pillidest. S. Rähni kulutas II voorus kogu energia ja vaimujõu võitlemiseks äravajuva pillikeelega ning lõpuks katkestaski etteaste, loobudes seega lausa kindlana näivast esikohast. Korralikud oboed, klarnetid ja fagotid on ainult sümfooniaorkestritel, orkestrantidel on töö (enamasti ka õppimise) kõrvalt sageli raske konkursiks valmistuda — suletud ring. Seda oli näha meie oboemängijatest. Tallinna Vineerija Mööblivabriku klubisaali akustika sobis suurepäraselt puupillidele, samas oli klaveri häälestshoidmine kõikuva temperatuuri tõttu peaaegu võimatu. Madis Pille tegi, mis suutis, ja konkursi viimasel päeval oli klaver juba suhteliselt korras.

Kui nüüd midagi soovida, siis ühte väikest, kuid professionaalset meeskonda, kes tulevikus selliseid üritusi organiseerib. Siis tegeleksid kõik sellega, mida nad tõeliselt oskavad, ja näiteks üks Konservatooriumi õppejõud ei peaks pidevalt ümber kehastuma administraatoriks ja vastutama korralduskülje eest, vaid tema ülesandeks jääks sisuline töö — osavõtjate muusikaline ettevalmistamine.

OLAVI KASEMAA

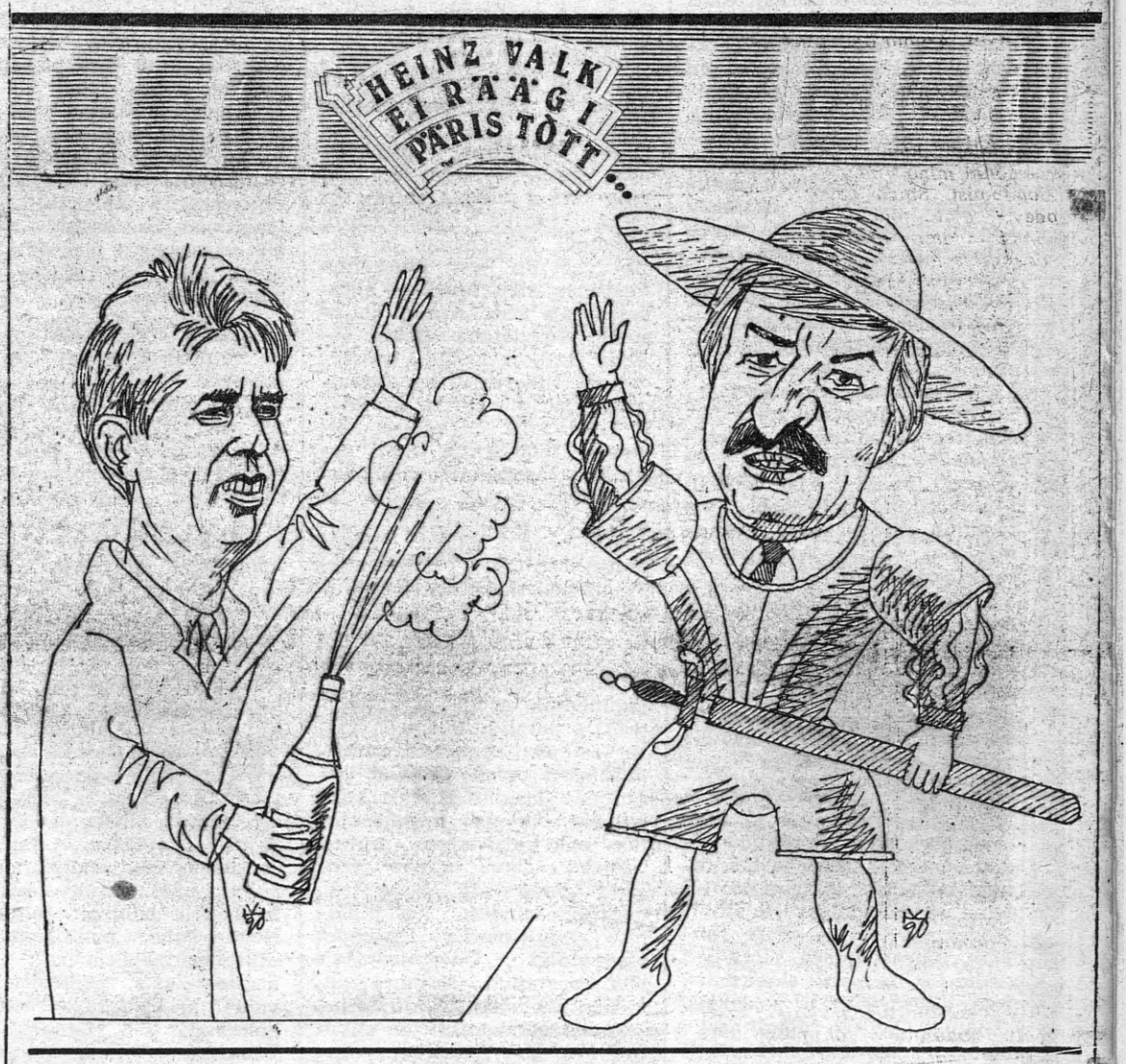

Venno Laul, esimene Konservatooriumi rektor, kelle eestvedamisel kaevati valmis esimene vundamendiauk esimese üüe Konsihoone jaoks ja kes siinsel pildil on avanud esimese pudeli šampanjat selle sündmuse auks.

Tallinna linnapea riietumine Vana Tooma mundrisse ei oie mingi pühadenali. Röövlite, mõrtsukate ja kaabakate rohkus meie armsas pealinnas sundis linnavalitsust kõiki linnapealikuid soomusrüü ja mõõgaga varustama. Kõva kätt, Hardo!

ANDRES HERKEL

EESTI VABARIIK: kas projekti «Gehirnwäsche» varjatud võit?

«Suundade selginemine»

PRIIT PÄRN

Inglise keeles on see sõna *brainwashing*, saksa keeles *Gehirnwäsche* ja nende üsna täpseks vasteks eesti keeles on «ajupesu» või «ajuloputus». Vene keeles öeldakse pisut teisiti: *ispravlenije mozgov*, see tähendab «ajude parandamine». See on projekt inimesest, kelle isiksus on täielikult deformeeritud, keda vägivalla ja nüristamisega pannakse täitma temasse sisestatud programmi. Projekti realiseerimiseks tuleb tappa loovus, omaalgatus, iseseisev mõtlemine ja tahe; võib üles lugeda veel mitukümmend asja, mis tuleb inimeses tappa. Tüüpilisteks paikadeks, kus sellist ajupesu teostatakse, on totalitaarse riigi vanglad, kolooniad, julgeolekupolitsei piinamiskambrid, eripsühhiaatriahaiglad jne. Julmuselt ehk vähem drastilised, kuid igale korralikule diktatuurile iseloomulikud ajupesu paigad on samuti lasteaiad, koolid, noortelaagrid, ajalehtede toimetused, kõikmõeldavad tsensuuri, kontrolli ja poliitharidustööga tegelevad institutsioonid jm. Ajaloos on välja mõeldud üha uusi vahendeid, kuidas inimlik inimeses murda: füüsiline piinamine, magamatuses hoidmine, emotsionaalne manipuleerimine, õpitud abituse kujundamine, rutiini kinnistamine, psühhofarmakonide manustamine, seksuaalne vägivald ja invaliidistamine... ja jälle «nii edasi», sest selliseid loetelusid ei saa lõpetada. Lääne psühhiaatrias, sotsioloogias ning politoloogias on *brainwashing* ehk *Gehirnwäsche* kujunenud kommunistlike režiimide kirjeldamisel kasutatavaks terminiks. (Ma eriti ei taha seda mõistet eesti keelde üle kanda, rõve sõna kõlab võõras keeles kuidagi vähem võikalt, sellepärast ütlen ka edaspidi *brainwashing* või *Gehirnwäsche*.)

Tuleb möönda, et totaalne, kogu ühiskonda haarav ajude parandamine põrkab alati vastupanule ning saatanlik masinavärk pole kunagi suutnud inimest pöördumatult oma orjaks teha. Projekt «Gehirnwäsche» on tehnokraatlik utoopia, mis inimese mittetehnokraatliku loomuse tõttu ei saa ilalgi täielikult realiseeruda. Ta võib hävitada üksiku inimese või ka terve rahva, aga ta ei suuda hävitada inimlikkust. Lõppkokkuvõttes jääb igasuguse ajupesu poolikuks — ta paiskab segi ühiskonna isetoimivad struktuurid, kuid ei tee teoks oma algselt formuleeritud eesmärki, olgu selleks siis tee üleüldisele võrdsusele proletariaadi diktatuuri kaudu või midagi muud. Aja jooksul *brainwashing* mureneb ning taandub liberaalsema suhtumise ees, näiteks kuulutatakse välja *glasnost* ja *perestroika*. Ent *glasnost/perestroika*, mida kampaania korras hakkavad teostama pestud ja parandatud ajudega inimesed, muutub kõigepealt iseenda parodiaks — ebalevaks näitemänguks ehk siis hoopis kõikide sõjaks kõikide vastu.

Projekti *«Gehirnwäsche»* mõju on pikaajaline ja äraarvamatu, tema varjatud võidud võivad ulatuda aastakümnete taha. See inimese töötlemine ei deformeeri ju ainult töödeldavaid, vaid kõige rohkem väärastab ta töötlejaid endid — igasugu eksekuutoreid, eksortsiste ja pealekaebajaid, kellest totalitaarne süsteem kubiseb. Kaudselt deformeerib ta iga ühiskonnaliiget, ka seda, kes läheb metsa elama ega loe ajalehti, sest ka selline sisepagulusse tõmbumine on omamoodi *brainwashing*. Projekt *«Gehirnwäsche»* mõju all üles kasvanud inimestel on raske sellest vabaneda — nad kas kardavad ja kahtlustavad alailma kedagi või on neil alaväärsuskompleks või on nad hoopis paadunud küünikud, sulid ja vargad. Ja muidugi on halenaljakas vaadata, kuidas ühiskonnatäis sääraseid inimesi asub rajama demokraatiat.

* * *

Eelnev oli mõeldud sissejuhatuseks, allpool tahan analüüsida Eesti praegust olukorda. Muidugi, kui kuskilt paistab totaalse *«Gehirnwäsche»* ohtu, siis ikka Moskva poolt. Selle kanguse astet ja mõju eesti rahvale on raske ennustada. Seni pole aga jõudnud vaibuda toimepandud ajupesu järelmõjud Eesti ühiskonnale. Öeldakse, et Eesti poliitikaelus tekkis mõni aega tagasi «veelahe», «traagiline lõhenemine», «patiseis». Aga see lõhe näib olevat hoopis vanem ja tema juured sügavamad; Molotovi, Ribbentropi ja Stalini vari on Eesti ühiskonna vastsetes struktuurides algusest peale sees. Ainult naiivsusest pimedatena võisime uskuda, et kui loome konservatiivse, liberaalse ja sotsiaaldemokraatliku partei, siis edasi läheb kõik iseenesest õigetesse rööbastesse. Eesti poliitika tegelikud jõujooned jooksevad hoopis teisiti ja kattuvad põhimõtteliselt mitukümmend aastat tagasi *brainwashing*'i läbiviimisel kujunenud sisemiste struktuuridega.

Personoloogilise klassifikatsiooni esimeseks astmeks on jagunemine ajude parandajateks ja parandusalusteks. Teises astmes jagunevad parandusalused omakorda end parandada laskjateks ehk kokkuleplasteks ja mittelaskjateks ehk aktiivseteks protestijateks. Oma ajusid eriti hästi parandada lasknutest, õigemini nendest, kes püüdliku kuulekusega igasugust vägivaldset *Gehirnwäsche*'t olid ennetanud, kujunes nn. kaadri sepikoda — ajupesijate uued põlvkonnad. Ja ehkki Stalini-aegne aktiivne ajupesu Hruštšovi sula ja Brežnevi stagnatsiooni ajal vaibus või vähemalt ei olnud nii massiline, ulatuvad selle võrsed kolmandasse Eesti Vabariiki.

Seestpoolt vaadatuna on Eesti poliitiliste jõudude paigutus umbes niisugune:

ESITEKS. ERSP ja Eesti Kongressi põhirühm, väiksematest erakondadest EKRE jt. See on põhimõttekindel opositsioon, milles annavad tooni paljud *brainwashing*'i endised ohvrid — poliitvangid, ühiskonnaelust kõrvale tõrjutud intellektuaalid, kirikuõpetajad jt. Nemad ei taha rajada kolmandat Eesti Vabariiki, vaid näevad ideaalina püsimist Eesti riigi õiguslikus järjekestvuses. Nad on keskeltläbi küllalt eelarvamuslikud teiste, vähem põhimõttekindlate grupeeringute suhtes, näevad nende tegevuses provokatsioonilisust või KGB varjatud kätt. Kohati ulatub see isiksusepsühholoogia loogiliseks deformatsiooniks, kuid üsna sageli on neil ka õigus. Nad ei ole suutnud või osanud luua endale soodsat poliitilist *image*'it — see võib olla tingitud tõrjutu, põlatu ning ülekohtuselt represseeritu märtrirolli alateadlikust kestmisest. Nende elu varasemgi tragöödia on olnud selles, et rahvas pole neid mõistnud.

TEISEKS. Eesti NSV partei- ja valitsusaparaadi endised juhtivad tegelased, kes nüüd on koondunud «Vaba Eestisse» või jätkavad kuritegeliku minevikuga EKP püstipüsimist. Projekti *«Gehirnwäsche»* täideviijad. Nad on küll eksinud paljudes poliitilistes prognoosides, kuid nende mäng pole kaugeltki mängitud. Tagaplaanile hoidmine viimase aja suuremates poliitilistes skandaalides on neile hästi mõjunud. Nende peamiseks deformatsiooniks isiksusepsühholoogiliselt vaadatuna on au- ja häbitunde puudumine, mida tunnistab tõik, et keegi pole oma endisi tegusid kahetsenud. Selle asemel toimib õilistamise sündroom — öeldakse, et kui mina poleks oma endisel ametikohal olnud, olnuks seal mõni hoopis halvem inimenee. Nende suhe poliitikaga on utilitaarne. Seepärast pole nende jaoks põhimõtteliselt vahet, kas rajatakse esimest, kolmandat või viiendat Eesti Vabariiki. Kõige mugavam olnuks ehk hoidumine igasugustest ümberkorraldustest. Pole midagi imestada, et nn. 4. novembri liit «Vaba Eesti» ja Eesti Komitee liikmete vahel oli hoopis soodsam vabaeestlastele, kel pole kunagi mingeid ideaale olnud, kui komiteelastele, kes esimest korda oma ideaalides järele andsid. Kui EKP ja «Vaba Eesti» koostöösoov rahvuslastega oleks olnud siiras ja lähtunud eesti rahva elulistest huvidest, oleksid nad pidanud liituma kodanike komiteedega juba ammu enne Eesti Kongressi valimisi. See samm näiteks Indrek Toome või Arnold Rüütli poolt astutuna oleks võinud ära hoida paljud hilisemad umbsõlmed Eesti poliitikas. Nii oleksid nad ausameelselt omaks võtnud Eesti Vabariigi ideaali ja loonud eeldused rahvuslikuks sünteesiks enne kriisi kumulatsiooni.

KOLMANDAKS. Rahvarinne ja sellele lähedased parteid (sotsiaaldemokraadid ja liberaalid); *brainwashing*'i suhteliselt kuulekamad ohvrid, kes ka praeguses poliitikas peavad end tsentristideks, seega Eesti ühiskonna kõikuv «soo». Kord lähevad nad N. Eesti partei ja valitsusega sinimustvalget Pika Hermanni torni heiskama (veebruar, 1989), kord ühes kodanike komiteedega Eesti Kongressi valimistele (veebruar 1990), siis aga jagavad hoope mõlemale poole. Väljaöeldud taotluseks on rajada kolmas Eesti Vabariik. Nende psühholoogilist eripära määrab kõige tugevamini Brežnevi ajal kujunenud tunnetuslik ebakõla ehk kognitiivne dissonants. See on vastuolu südametunnistuse ja karjääri himu vahel, aastatepikkune laveerimine nõukoguliku süsteemi reeglite ja rahvuslike huvide vahel, mille tagajärjeks on isiksuslik deformatsioon — lõhestatus, millesse on segatud teatav põlgus nii endiste võimurite kui ka märtrisaatusega dissidentide vastu. Valitseb põhimõte: kõik, kes ei ole meie poolt, on eesti rahva vaenlased. See sallimatus on suuresti Rahvarinde ideoloogilise liidri Edgar Savisaare jõulisest isikust tingitud, kuid tugineb oluliselt ka tema lähemate kaastööliste kihutustööle.

Muidugi, nagu igasugune konstruktsioon, on ka see jaotus tinglik, mõneti isegi vägivaldne. Muidugi on Eestis poliitikuid, kelle praegune positsioonivalik pole just reeglipärane. Ootamatu on näha endist kommunisti Eesti Komitee aktiivse tegelasena või siis vabamõtlejast luuletajat Savisaare autoritaarsete ambitsioonide kaitsjana. Neid erandeid pole siiski kuigi palju. Hoopis rohkem on poliitikasse tulnud inimesi, kelle minevik ei anna otsest alust kuuluda ühessegi nimetatud kolmest grupist. Kuid otse hämmastav on see, kuidas nad ikkagi hakkavad end samastama ühe, teise või kolmanda leeriga. Arvamus, nagu oleks Eesti ühiskonnas välja kujunenud mingi oma struktuur, on illusioon ja eksitus. Nimelt kopeerime otse haiglase maniakaalsusega seda struktuuri, mida sovetlik *ispravlenije mozgov* on meile õpetanud. See on projekti *«Gehirnwäsche»* varjatud võit kolmandas Eesti Vabariigis. Vabariigis, kus oma kodanikkond puudub, on vaid elanikkond, kel pole võimet mõelda stambivabalt ning kes jätkuvalt kannatab ajuloputuse mõju all. Ainukesed, kes natuke on suutnud mõelda sõltumatult ja väljaspool *brainwashing*'i kujundatud süsteemi, on mõned esimese rühma poliitikud. Aga nemad, nagu juba enne *perestroika* algust, on peaaegu ühiskonnavälised elemendid — autsaiderid, kelle koht on poliitikategelaste populaarsustabeli tagumises veerandis. Kodanike komiteede liikumise väljamõtlemine ja algatamine iseenesest oli stambivaba akt, aga sealt edasi jäädi krampi. Esimesel Eesti Kongressil, oma populaarsuse kõrgpunktis, ei söandanud kongress kuulutada end kõrgeimaks seaduslikuks võimuks, tehti arutu kompromiss Rahvarindega, lootes, et ega Savisaar meie peale enam sülita. Sülitas küll. Muidugi, pärast seda, kui Eesti Kongress, tajudes, et ei ole suure vägitükiga hakkama saanud, tegi ära väiksema — irvitas Rahvarinde üle. Ja niisuguseid mänge mängivad meie loputatud ajudega poliitikud oma loputatud ajudega rahvale järjest.

Tekib küll pisut utoopiline, kuid siiski väljaütlemist vääriv idee — kas ei peaks eesti pagulased hakkama mõtlema sellele, et leida enda hulgast sobivaid inimesi Kodu-Eesti poliitikaelu juhtimiseks? Nii vähe on meil siin neid, kelle käitumine on vaba *Gehirnwäsche* painest. /— — —/.

* * *

Siinkohal võiks jutule joone alla tõmmata, kuid puudutamata on üks olulisemaid ajuloputusest ahistatud valdkondi meie ühiskonnas — avalik arvamus. Juba mitmendat aastat tehakse meil gallupit — uuritakse liikumisteparteide ja poliitikategelaste populaarsust. Nende uuringutega saadud üldtendentsid on kõigile teada. Mina kaldun eelistama empiirilisele sotsioloogiale spekulatiivset, sest see annab mõtlejale võimaluse vastandada oma isiklikud seisukohad nn. anonüümse massi keskmisestatud seisukohtadele. Kuna need isiklikud seisukohad anonüümse massi keskmisega niikuinii ei ühti, tekibki vajadus harrastada spekulatiivset sotsioloogiat, näiteks mõtestada projekti *«Gehirnwäsche»* varjatud rolli Eesti poliitikas ja avalikus arvamuses.

Kindlasti on *Gehirnwäsche* ilminguks see, kui Arnold Rüütel, kes tegelikult alustas ju poliitilist karjääri kvislingina — ühena paljudest eesti kvislingite kirjus reas —, on iseseisvusliikumise otsustaval hetkel eesti poliitika populaarseim mees. See ei näita üksnes avaliku arvamuse juhmust — kaugel sellest, vaid vist veel rohkem opositsioonilainel esile kerkinud poliitikute mannetust.

(Järg 15. lk.)

KAS ME VAJAME KULTUURISEADUSI?

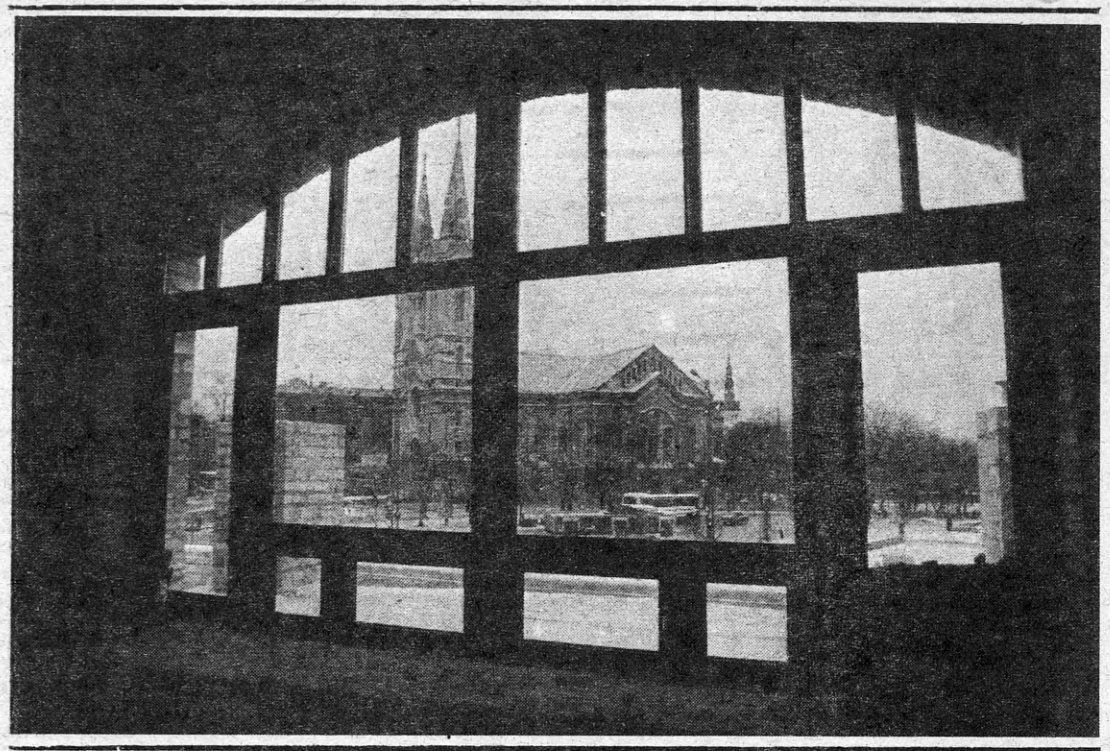

Vaade Rahvusraamatukogu uue valmiva hoone aknast. Raamatukogu avab uksed 1991. aasta sügisel.
ARNO SAARE foto

Eesti Rahvusraamatukogu tänab kõiki sponsoreid ja annetajaid nii kodu- kui ka välismaalt, kes lõppeval aastal hea tahtega, nõu ja jõuga on kaasa aidanud meie uue kodu ehitamisele ja infotehnika soetamisele, aidanud edendada spetsialistide vahetust ning täiendanud tõhusalt väga paljude Eesti raamatukogude raamatuvarasid. Loodame jätkuvatele headele, mõistvatele suhetele ka edaspidi, sest teadmised, kompetentsus ja infovahetus on rahva ja riigi arengu kindlaim tagatis. Raamatukogud on kujunemas selles arengus oluliseks teguriks. Meie südamlikud uusaastatervitused ja siiras tänu teile — D. S. Ahlander, K. Arjakas, A. Arukalda, Austria Vabariigi Valitsus, Austraalia Sidney' Eesti Muinsuskaitse Selts, T. Cunningham, Eesti Kultuurifond, A. E. Flemming, EELK Konsistoorium, E. Gabovitsch, A. Grönberg, A. Helbemäe, M. Hint, H. Härm, International Bible Association, Juudi Kultuuriselts, Juudi Kultuuriselts Ameerikas, H. Keiland, F. Klopfenstein, E. Kägi, E. Liik, E. Mallene, tootmiskoondis «Marat», M. Mathiesen, P. Mehisto, I. Norlander, E. Nõu, H. Oja, U. Oja, OY Kirjastopalvelu, A. ja E. Pajumaa, E. Pettai, V. Polli, H. Poska, V. Püssi, S. Raatma, K. Raudsepp, A. Reinmaa, Rootsi Eesti organisatsioonid — Eesti Kultuurikoondis, «Eesti Päevaleht», Eesti Rahvusnõukogu, EELK Stockholmi Peapiiskoplik Kogudus, Rootsi Eesti esindus, Eesti Metsamees Eksiilis jt., perek. Saaremaa, T. Salasoo, P. Saluri, A. Sepp, L. Siitonen, Soome Noorte Kaubanduskoda, H. Tanni, Tartu Instituut ja Maakondlik Esinduskogu Kanadas, A. Toivanen, tootmiskoondis «Talleks», S. Tomson, U. Tõnisson, Fr. Tuglase Selts Soomes jpt.

November keskpaiku ilmus ajalehtedes teade, et Ülemnõukogu 22. istungjärgul võeti vastu seadus Rahvusraamatukogu kohta. Tegelikult oli 15. november ajalooline päev. 52 aastat on möödas Eesti Vabariigi viimaseks jäänud kultuuriseaduse vastuvõtmisest, mis samuti oli raamatukoguseadus, puudutades Riigiraamatukogu, praeguse Rahvusraamatukogu eelkäijat.

Praeguses poliitikamöllus ei pannud enamik lugejaid Rahvusraamatukogu seaduse vastuvõtmist tõenäoliselt tähelegi. Vahepealsed aastakümned on meid võõrutanud mõttest, et ka kultuuri areng ja kestmine peaksid olema tagatud ja reguleeritud seadustega. Toimisid hoopis teised seaduspärasused. Eesti NSV-s saadi maha ainult ühe kultuuriseadusega: 1977. a. kiideti heaks «Ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitse ja kasutamise seadus», esimene Nõukogude Liidus. Sellepärast küsib mõni meist veel tänagi: milleks me vajame kultuuriseadusi?

VÄLJAVÕTTEID UUEST SEADUSEST

Eesti Vabariigi Rahvusraamatukogu seaduse üldsätete § 1 määrab, et Rahvusraamatukogu on ühtlasi parlamendiraamatukogu. § 3 sedastab, et Rahvusraamatukogu varade säilitamine ja kasutamine toimub korras, mis vastab ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitse ja kasutamise põhimõtetele. § 4 — Eesti Rahvusraamatukogu fondid ja andmebaasid on riigi kaitse all ja üldkasutatavad. § 7 — Rahvusraamatukogu säilitab oma tegevuses parteilise erapooletuse.

Rahvusraamatukogu ülesannetena on fikseeritud kogu Estica ja Estonica komplekteerimine, alaline säilitamine ja kättesaadavaks tegemine, rahvusbibliograafia koostamine ja avaldamine. Rahvusraamatukogu on uurimis- ja arenduskeskus raamatukogunduse, bibliograafia, raamatuteaduse ja informaatika alal.

Parlamendiraamatukoguna kuulub Rahvusraamatukogu ülesannete hulka andmebaasi loomine riikliku infovajaduse rahuldamiseks, õigusbibliograafia koostamine ja parlamendiarhiivi pidamine.

Seaduse IV osas on fikseeritud riigi kohustused Rahvusraamatukogu ees: Eesti Rahvusraamatukogu ülesannete täitmiseks vajalik raha eraldatakse Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsusega riigieelarvest. Tasuliste teenuste ja muu kultuurialase majandustegevuse teel laekunud raha ei kuulu maksustamisele ja seda ei võeta arvesse finantseerimisel riigieelarvest.

Nii palju lühidalt uuest seadusest, mis annab Rahvusraamatukogu parlamendi kaitse alla ning tagab ühe olulise kultuuriinstitutsiooni tegevuse riigi kulul, s. o. pakub kõige kindlama mõeldava tagatise, eeldades, et me oleme teel demokraatliku riigi poole.

Uus seadus valmis aasta jooksul Ülemnõukogu juristide ja Rahvusraamatukogu töötajate koostöös.

KOMMENTEERIB RAHVUSRAAMATUKOGU DIREKTOR IVI EENMAA.

Mulle meeldib demokraatlikes riikides kehtiv põhimõte, et kultuur esindab end ise. Seda ei saa teha ei kultuuriministeerium ega keegi teine. Kultuuri ei saa ka juhtida. kultuur on paljus isereguleeruv, ta toimib oma sisemiste seaduspärasuste järgi. See ei tähenda aga hoopiski, et kultuur võiks areneda väljaspool demokraatlikku seadusandlust, ilma riigi kaitse ja toetuseta. Eriti oluline on see segastel ja ebakindlatel aegadel. Eelkõige seepärast, et kultuur on kallis asi, mille ühiskond peab välja maksma, juhul kui ta tahab kindlustada kõigi eluvaldkondade, ka majanduse normaalse arengu. Kultuuri seaduslik kaitse on meile ehk üsna võõras mõte, sest aastakümneid on siin maal toimunud alluvussuhted. Kultuuri üle otsustati kabinettides, kirjutati alla käskkirjadele ja määrustele, mis midagi lubasid ja midagi keelasid. Tuli uus ülemus ja otsustas teistmoodi või siis sai käsu teistmoodi otsustada. Praegu võiks meil juba selge olla, et karta ei tohi seaduste puudumist, vaid seaduste puudumist, mis teeb võimalikuks omavoli.

Seepärast oli Rahvusraamatukogu seaduse vastuvõtmine Ülemnõukogus, muuseas ilma ühegi vastuhääleta, täntis samm riigi ja kultuuri suhete korraldamisel. Sellele peaksid järgnema Eesti Rahvusmuuseumi, rahvuspargi, rahvusülikooli, teatrite jt. keskseste kultuuriinstitutsioonide tegevust ja edasikestmist tagavad seadused. Rahvaraamatukogude seadus ongi juba koostatud ja antud arutamiseks maakondadesse.

Kultuuriseadustega tuleb tegelda pidevalt. Nii oli see Eesti Vabariigis enne sõda ja on praegu kõigis demokraatlikes riikides. Võiksin tuua näiteks omaaegse Eesti avalike raamatukogude seaduse, mida a. 1924—1938 muudeti kuuel korral, kultuurkapitali seadusse tehti parandusi ja täiendusi a. 1925—1938 üheksal korral. Aga see toimus parlamendi heakskiitmisel ja vastavalt vajadustele.

Uues seaduses on eriti oluline kõik see, mis puudutab Esticat — rahvusmälu ja teadmiste säilitamise kord on fikseeritud tasemel, mis vastab ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitse ja kasutamise põhimõtetele. Kuna Rahvusraamatukogu on nüüd ka parlamendiraamatukogu, siis parlamendiarhiivi talletajana ja õigusbibliograafia koostajana on talle antud oma osa Eesti riikluse arengus. Tähtis on printsiip, et rahvusraamatukogu säilitab oma tegevuses parteilise erapooletuse. Meil ei ole õigust üles riputada üht või teist parteid propageerivat materjali. See on absoluutselt uus printsiip, siiamaani trügisime läbi ikka üha partei asja. Ettevalmistamisel on raamatukogu eetikakoodeks, mis kohustab saladust hoidma inimesi, kes tegelevad infoteenistusega (erakondade materjalid jne.). Mõni sõna piirangutest. On sõnastatud: kasutamispiirangud tehakse üksnes riiklike saladuste ja kodanike seadusega tagatud huvide kaitseks. Sellel pole midagi ühist endiste erifondidega. Riiklike saladuste kaitse on tagatud igas demokraatlikus riigis. Kodanike seadustega tagatud huvide kaitse all mõeldakse isikuarhiivide kaitset. Arhiivi omanik või sugulased võivad pärast omaniku surma määrata, et arhiiv avatakse üldiseks kasutamiseks näiteks viiekümne aasta pärast. Ka see kuulub inimese demokraatlike õiguste hulka.

Ja muidugi on meie jaoks möödapääsmatu seaduse viimane, 15. paragrahv, mis määrab, et raamatukogu tegevuseks vajalik raha eraldatakse riigieelarvest.

Küsitles ELLE ANUPÕLD

«ESTONIA» TEATER

Reedel, 28. XII kl. 12 **«Pipi Pikksukk»**, kl. 19 **«Giselle»**; laup., 29. XII kl. 12 **«Pähklipureja»**, kl. 19 **«Krahvinna Mariza»**; pühap., 30. XII kl. 12 **«Pipi Pikksukk»**, kl. 19 **«Romeo ja Julia»**; esmasp., 31. XII kl. 18 **«Mikaado»**; kolmap., 2. I kl. 19 **«Krahvinna Mariza»**; neljap., 3. I kl. 19 **«Romeo ja Julia»**; laup., 5. I kl. 19 **«Don Quijote»**; pühap., 6. I kl. 19 **«Barbara von Tisenhusen»**.

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 28. XII kl. 12 ja 18 **«Lobasuu ja pingviin»**; laup., 29. XII kl. 12 ja 18 **«Lobasuu ja pingviin»**; pühap., 30. XII kl. 12 **«Lobasuu ja pingviin»**, kl. 19 **«Silme ees läheb mustaks»**; kolmap., 2. I kl. 19 **«Silme ees läheb mustaks»**, kl. 19 **«Siis, kui jalgu puhkab hobu»** (väikeses saalis); neljap., 3. I kl. 19 **«Piparkoogileedi»**; reedel, 4. I kl. 19 **«Mikumärdi»**, kl. 19 **«Erarahu»** (väikeses saalis); laup., 5. I kl. 18 **«Lobasuu ja pingviin»** (kehtivad 24. XI pääsmed), kl. 19 **«Väljakäik»** (väikeses saalis); pühap., 6. I kl. 12 ja 18 **«Lobasuu ja pingviin»** (kehtivad 25. XI pääsmed), kl. 19 **«Õnnelikud päevad»** (väikeses saalis).

TEATER «VANALINNASTUUDIO»

Reedel, 28. XII kl. 19 reserveeritud etendus **«Naistelaud «Jahisaalis»»** (keskuses «Sakala»); reedel, 4. I kl. 19 ja laup., 5. I kl. 18 **«Jumala soosik»** (keskuses «Sakala»); reedel, 4. I kl. 19 ja laup., 5. I kl. 18 **«Finaal»** (Õpetajate Majas); pühap., 6. I kl. 18 **«Salongis ja kongis»** (Õpetajate Majas); teisip., 8. I ja kolmap., 9. I kl. 19 **«Jumala soosik»** (keskuses «Sakala»); neljap., 10. I kl. 19 **«Presidendi sõber»** (keskuses «Sakala»); reedel, 11. I kl. 19.30 **«Naistelaud «Jahisaalis»»** (Narva-Jõesuu Kolhoosidevahelises Sanatooriumis); reedel, 11. I kl. 19 **«Emigrandid»** (Õpetajate Majas).

EESTI KONTSERT

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: laup., 29. XII kl. 19.30 **kontsert abonemendile «J. S. Bachi kantaadid».** Esinevad Eesti Filharmoonia kammerkoor ja kammerorkester Tõnu Kaljuste juhatusel, solistid Kaja Urb, Eha Pärg, Maret Küüra, Toivo Kivi, Uku Joller ja Aarne Talvik. Kavas kantaadid BWV nr. 142, 80, 79 ja 190; pühap., 30. XII kl. 19.30 **Eesti Poistekoori aastalõpukontsert.** Dirigent Venno Laul, kaastegevad Nadežda Kurem, Mati Kõrts, Rein Tiido, Reet Laul ja Toomas Trass; esmasp., 31. XII kl. 18 **vana-aasta sümfooniakontsert.** Esinevad ERSO ja Eesti Raadio segakoor. Dirigent Peeter Lilje, solistid Annika Tõnuri, Laine Mustasaar, Eugen Antoni, Mati Palm ja Tiit Kogerman. Kavas Haydn, Mozart ja Schubert.

RAEKOJA SAALIS: pühap., 30. XII kl. 16 **Kuldar Singi autorikontsert «Aastaajad»**; esmasp., 31. XII kl. 17 esineb ansambel **«Kiigelaulukuuik»**.

NIGULISTES: laup., 29. XII kl. 11.30 **muuseumi muusikatund.** Esinevad Tallinna Kammerkoori madrigalilauljad; pühap., 30. XII kl. 11.30 **muuseumi muusikatund.** Esinevad Jüri Leiten (trompet) ja Andres Uibo (orel); kolmap., 2. I kl. 19 **Toomas Trassi oreliõhtu.** Kavas Buxtehude, Reger.

TARTU ÜLIKOOLI AULAS: reedel, 28. XII kl. 19 **kontsert abonemendile «J. S. Bachi kantaadid».** Esineb Eesti Filharmoonia kammerkoor. Kavas kantaadid BWV nr. 142, 80, 79 ja 190; pühap., 30. XII kl. 19 **vana-aasta sümfooniakontsert.** Esinevad ERSO ja Eesti Raadio segakoor, dirigent Peeter Lilje; neljap., 3. I kl. 19 esineb ansambel **«Kiigelaulukuuik»**.

«UGALA» TEATRI VÄIKESES SAALIS: neljap., 3. I kl. 19 **Tiit Petersoni kitarriõhtu.**

MATKAMAJAS: laup., 29. XII kl. 19 **Tallinna Konservatooriumi kammerorkestri kontsert.** Orkestrit juhatab Jüri Gerretz.

TALLINNA LINNAHALL

Esmasp., 31. XII kl. 17 **vana-aasta perepidu.** Peomeeleolu loovad laval hr. Andres Ots laulude ja naljaga, särasilmsed tantsu- ja laululapsed, Lembit Sibul, raadio kontsertorkester ning solistid Sirje ja Väino Puura, Heli Lääts jt.

Fuajees baarid, müügikioskid; nääritralli ja tantsu eest nii suurtele kui ka väikestele hoolitsevad ansambel «Monarh», kapell «Tanuke», VAT-teatri näitlejad ja ainult emadele-isadele erootikakamber. Iga pilet võtab osa loteriist — peavõiduks värviteleviisor!

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 9—15. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6 7 ja 8 Zoo peatus). Ekskursioonid tellida tel. 59 98 55.

ÕNNITLEME

RASMUS KANGROPOOL
Tallinna Linna Arhitektuuri Mälestusmärkide Kaitse Inspektsiooni juhataja. Sai 27. detsembril 60-aastaseks.

MARI-ANN ALJASTE,
«Estonia» teatri kontsertmeister. Saab 29. detsembril 50-aastaseks.

MÕELDUD OLI KÕIGILE

Meie, allakirjutanud, kellel vähegi aega oli, jälgisime jõululaupäeval Eesti Televisiooni saatepäeva ja leidsime, et selle koostajad olid oma tööga suurepäraselt hakkama saanud. Mõeldud oli kõigile hällist hauani, ka teistsugustele. Me täname.

Hiiumaa suured ja väikesed televaatajad

LASE ME LÕPETAME AASTA

Sinu nime kiites,
ja laulame Sinu auks.
Kristuse koguduses.
Kui Sa tahad meie elupäevi pikendada
oma kõigeväelise käega,
siis hoia oma armsaid kristlasi
ja meie isamaad.
Pööra me poole oma õnnistus,
saada kõikjale rahu.
Läkita oma õnnistavat sõna
igasse külla puhtana.
Aja nurja silmakirjatsejate kavad
siin ja igas paigas!

Nende sõnadega J. S. Bachi 190. kantaadi koraalist lõpetab aasta

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOOR

reedel, 28. dets.

TARTU ÜLIKOOLI AULAS

ja **laupäeval,** 29. dets.

TALLINNAS «ESTONIA» KONTSERDISAALIS,

kus tulevad ettekandele Bachi kantaadid BWV 142, 80, 79 ja 190. Solistid Kaia Urb, Eha Pärg, Maret Küüra, Toivo Kivi, Tiit Kogermann, Uku Joller ja Aarne Talvik. Dirigeerib Tõnu Kaljuste.

KOMMERTSLUGU

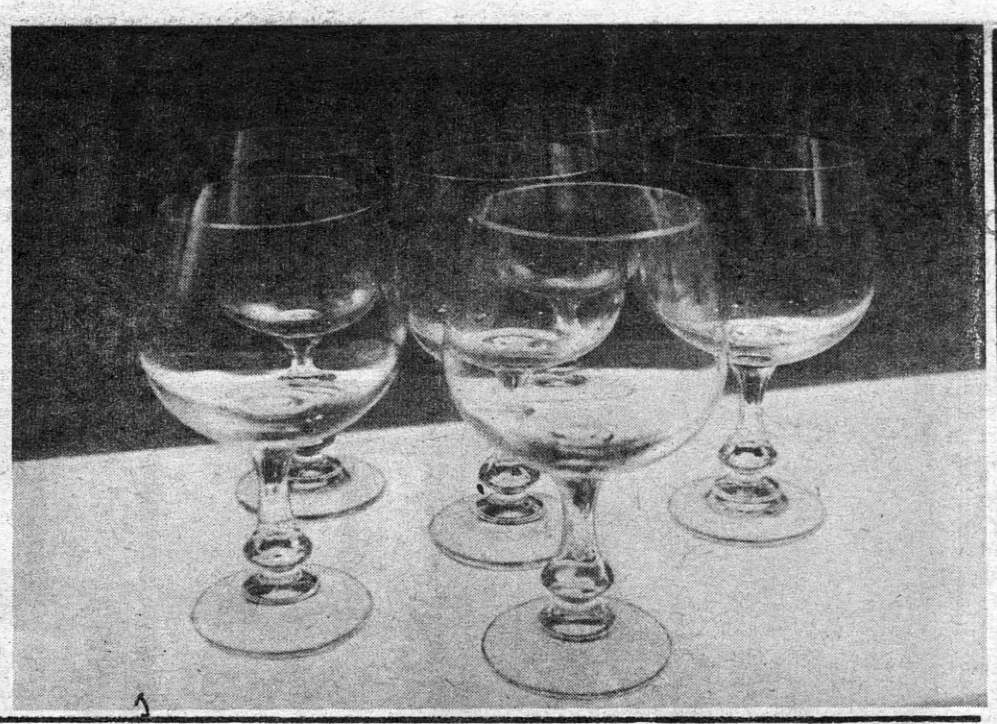

TURGU OODATES

Meie lehe viimastes numbrites on mitmed ja mitmeti püüdnud kultuuri kas defineerida või siis piiritleda. Neile lisaks meenub mulle raadiovestlusest kuuldu — kultuur on see, ilma milleta saab läbi. Paistab, et siia peab nüüd arvama ka kehakatted, mööbli, majapidamistarbed, kodumasinad — šampanjaklaasist rääkimata — või on see hoopis kommertskultuuri elitaarseks eraldatud osa.

Nagu nüüd aimata võite, oli eelnenud jutt ainult selleks, et kultuurilehes teha juttu näiteks klaasist ja «Tarbeklaasist».

Kopli. Marati tänav. «Põhjala» ees tornis plagiseb punane lipp. N. Liidu pühade ajal olevat «Tarbeklaas» olnud punalippude piiramisrõngas. Uue tehasehoone kõrval, vanadest Lorupi hoonetest ühes on allveelaevade remondi tehas, teisel pool veel üks sõjaväele kuuluv tehas.

Kas «Tarbeklaas» ikka töötab praegu?

Seni töötab. Ja katkematult. Ka laod on kaupa täis, sest ei jätku piisavalt pakendit. Autod lähevad endiselt baaside ja poodide poole, aga kuhu see kõik kaob?

Muidugi, klaas on ka üks kaubandusministeeriumi vahetusartikleid, et muud kaupa vastu saada. Samuti tuleb sellega ise otse turule minna, et toormaterjali saada. Kogu materjal veetakse sisse, tulevikus ka pakendimaterjal, sest Tallinn enam tselluloosi ei tooda ja . . . Tulevaks aastaks on materjalilepingud sõlmitud ainult liiva kohta, ülejäänu on suur määramatus. Ja valuutal veel see tobe turismi ja musta turu kurss — kui meie jaoks küllalt kalli kauba saab «õige raha» omanik kätte 2—3 dollariga, siis pole see mitte kauplemine, vaid enese lolliks tegemine — ütleb tehase kommertsdirektor Meelis Virkepau, «Estonian Business School'i» lõpetanud noor mees.

Ta ise peab eriti oluliseks Lääne turule pääsemist, sest automaatliinid on (endiselt Lääne) Saksamaalt, sealt tuleb hankida ka varuosi, samuti korralikku pakendit, et välismaale tagasi müüa. Valuuta peab valuutat teenima.

Eks ta ole. Kuidas siis seal Läänes väljavaated on, kas hinnatakse ilu või odavat hinda?»

Rohkem ikka odavust. Kuigi meie kunstnike disain läheb näiteks Skandinaaviamaades hästi, Saksamaal on teistsugune maitse, sinna, palun, ajaloolised stiilid ja kristall. Ameerika on ka siin piiramatute võimaluste maa, seal on kõike, aga seal saab ka kõike müüa — kui oskad. Tahame proovida.

See oleks ilus tulevik. Kuidas elate olevikus? Ja mida olete kaasa saanud minevikult, Lorupi pärandist? Küsin seda, silme ees veel Lorupi vitriinid näituselt Tarbekunstimuuseumis.

Osa puhumise ja käsitsi graveerimise seadmetest on Lorupi-aegsed, on veel ka mõned meistrid, kelle kogemused kuluvad õpetuseks ära. See, mida tehti siis Lorupi tehases, oleks tänapäeval väga kallis — see oli kvaliteetne kristall sügavlõike graveeringuga. Meie oleme praegu ja ka edaspidi klaasitehas. Meie pokaalid on n.-ö. kristallilisest klaasist ja isegi need lähevad tuleval aastal küllalt kõrgesse hinda. Kui kõrgesse, veel ei tea öelda, hinnad hakkavad muutuma vastavalt kulutustele. Pealegi müüme uuel aastal tooteid tehase väljamüügihinnaga, müügihinna paneb iga kaupmees ise.

Aga kas teie töölisi tööpuudus ei kollita? Või tehast tööjõu äravool?

Heade käsitööliste ja oskustööliste saamise ning alleshoidmisega on raskusi. Klaasipuhumine on tõsine amet, mitte juhutöö. Peab aastaid õppima ja ka siis võib-olla ei saa asja, siin peab kätt ja silma olema. Noori mehi ametisse oleks väga vaja. Ega maksa karta, need mehed ei jää kunagi tööta. Nüüd oleme saavutanud ka soomlastega kokkuleppe, et saame seal anda mitmekuulist täiendusõpet.

Vaevalt, et selle lehe lugejate hulgas meie kutse suurt huvi tekitab, kuid kunstisoonega noortele meestele soovitaks proovida küll. See on raske ja põnev töö, mis kannab ilusaid vilju.

Kuidas hindate ise oma toodangu kujunduslikku külge? Teie disainerid on oma tööpaigas küll hästi vastu pidanud ja püsivad nüüdki — järelikult on rahul? Aga teie nendega?

Kuni kõik läheb kaubaks, pole ju põhjust pretensioone esitada. Kui tekib Eestimaal turg ja reaalne konkurents, küllap tekib see ka tootekujunduses. Eks siis hakkame korraldama konkursse, sõlmima töölepinguid nendega, kes meiega koostööst on huvitatud ja kellest meie huvitatud oleme.

Kui tekib Eestimaal turg . . .

Detsembri algul avati Näituste väljakul Eesti Disainiliidu korraldatud rõivanäitus, mis muide näitas, et rõivadisainerid on turuks ja konkurentsiks valmis, kui ainult kangad kätte saaks! Aga nagu kuluaarivestlustes ka välja tuli, töötavad riidevabrikutes teljed kolmes vahetuses, et firmakauplustes on rahaplaanid pidevalt ületatud ja sinna saabuvat kauba asemel vaid rahapakke. Ja küllap töötavad niisama hoogsalt ka teised tehased ja vabrikud. Kuhu need kaubaautod küll keeravad?

Aga kui tekib ka Eestimaal turg, ei ole kohalikud tehased ega vabrikud enam ainsad pakkujad. Praeguseks hüljatud tarbija võib siis aga mõelda näiteks nii nagu õnneotsija kallima poolt ärapõlatud naisterahvas — oota, tuleb päev kui sina jooksed minu järel ja anud: «Osta kodumaist!»

Seniks aga naudime seda, ilma milleta argielus kommertslikus «Dallases» läbi saab ja mida meil kummalisel kombel küll on — häid raamatuid, head muusikat, kauneid kunstiteoseid ja kõrgelennulisi mõtteid. Lööme vana-aastaõhtul ettevaatlikult šampanjaklaase kokku, siis hoiame neid hellalt ja turvaliselt kapis, et peaksid vastu — kuni tekib Eestimaal turg.

Kui nüüd veel kedagi huvitab, miks just just «Tarbeklaasist», siis ausalt, eelkõige sellepärast, et aumehelikult osaleda otsesuhetes ettevõttega, kust õnnestus tellida toimetusele lehe juubeli puhul ajalukku minevaid R-tähega (mis «Reedet» tähistab) märgistatud klaasid artiklist «Lotta». Ning lisame, et edaspidi on kavas astuda sellistesse horisontaalsetesse otsesuhetesse veel ka keraamikatehase, sukavabriku, kingavabriku, naelatehase, relvatehase, õlletehase ja paljude teistega.

Head kultuuriaasta lõppu!

Kommertskorrespondent TIINA KÄESEL

MEES!

Ära puhu niisama mulle!

PUHU PAREM KLAASI!

REEDEST REEDENI

EESTI NÄITUSTE II PAVILJONIS (Pirita tee 28) **põhjamaade kunstnike grupinäitus «3+1».**

EESTI KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on vaadata **püsiekspositsioon «Eesti kunst»** ja **skulptor Olav Männi mälestusnäitus.**

KUNSTISALONGIS (Vabaduse väljak 6) **Heli Saarnaki ja Mall Parise tööde näitus.** Avatud kl. 12—19, teisipäeval suletud.

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 18) **Ilmar Torni õlipastellide (aktid) näitus.**

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) **fotonäitus «Eesti elu Parikaste piltidel».**

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) on **püsiekspositsioon eesti tarbekunstist** ja **näitus «Eesti vabariigiaegne tarbegraafika».**

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata **püsiekspositsioon «Tallinn XVIII ja XIX sajandil»** ja **näitused «Eesti keraamika- ja portselanimaal 1920—1940»** Tallinna Linnamuuseumi kogudest; **«Inger Hasselgreni vaibad»** (Rootsi); **«Käsitöid Linnamuuseumist 1880—1940»** ja **«Valdur Ohaka joonistused».**

AJALOOMUUSEUMIS (Pikk tn. 17) kolme Balti riigi restauraatorite **ühisnäitus «Restaureeritud barokk-kunst Baltikumis».**

KIEK IN DE KÖKIS (Komandandi tn. 1) **Hispaania kaasaegse foto näitus** ja **Robert Koroppi värvifotonäitus** (USA, Denver) ning **Toomas Kaasiku fotoväljapanek.** Avatud T—R 10.30—17.30, L ja P 11—16.30.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) **Elvi Gailiti mälestusnäitus.** Avatud iga päev kl. 12—16, puhkepäev teisipäev.

KALAMAJA GALERIIS (Käsperti tn. 28) avatakse 4. jaan. **Rein Randma graafika näitus.** Avatud kl. 10.30—17.30, puhkepäevad esmaspäev ja teisipäev.

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) **näitus «Haruldusi Kunstimuuseumi kogudest»** ja **Avo Keerendi graafika metallikunstnike Olle Toomi, Olle Mesikäpa, Merike Balodi ja Harvi Värkki ning keraamikute Ilona Gaidukova ja Kersti Laanmaa tööde näitus.** Avatud kl. 11—18, esmaspäev puhkepäev.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) **Tartu Kunstikooli vilistlaste tööde näitus (tarbekunst).** Avatud kl. 11—18, teisipäev puhkepäev.

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Raekoja pl. 18) **püsiekspositsioon «Tartu maal»** ja **Kaljo Põllu graafika.** Avatud kl. 12—18, esmaspäev puhkepäev.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12-a) **jaapanlaste Makoto Nakamura ja Shiego Fukuda op-kunsti näitus «Mona Lisa 100 naeratust»** ning **Evald Okase akte ja portreid.**

O. LUTSU MAJAMUUSEUMIS (Tartu, Riia tn. 38) **Tartu Laste ja Noorte Maja loomingu näitus.**

EESTI KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAAL (Kultuuripalee «Oktoober»): **näitus Aira ja Mati Rautso joonistused** ning **Tõnu Smidti skulptuurid; Vjatšeslav Kussuli fotoetüüde** ning **kultuuripalee «Oktoober» lastekunstistuudio tööd.**

ADAMSON-ERICU MAJAMUUSEUMIS (Lühike jalg 3) **näitus «Adamson-Ericu natüürmorte läbi nelja aastakümne».**

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUMIS (K. Raua tn. 8) **Kristjan ja Paul Raua 125. sünniaastapäevaks uuendatud ekspositsioon «Muinasmaa».** Avatud kl. 11—18, puhkepäevad esmasp. ja teisipäev.

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Halja Klaari maalid.**

GALERIIS «VAAL» (V.-Karja tn. 12) **Leida Ilo tööde näitus «Kroonid ja pärjad».**

TÜ TEADUSRAAMATUKOGUS (Struve tn. 1) **Eesti Vabariigi ajal ilmunud Vene raamatud** ja **Helga Jõerüüdi akvarell-monotüüpiad.**

TA RAAMATUKOGUS (Lenini pst. 10) **näitused «Joh. Aavik 110»** ja **«Räpina Paberivabriku vesimärgid».**

TÄNUAVALDUS

Täname kõiki, kes saatsid **Samuel Saulust** viimsele teekonnale, katsid tema kalmu lillede ja pärgadega, olid meile toeks ja lohutasid leinas.

Lesk ja tütar

EESTI VABARIIK:

Kas projekti «Gehirnwäsche» varjatud võit?

(Algus 12. lk.)

Kahjuks pole tuldud selle peale, et uurida avalikku arvamust diferentseeritult. Koosneb ju ühiskond peale anonüümse massi veel ka sooliselt, vanuseliselt, hariduslikult jne. lahknevatest gruppidest. Tüütavalt üheülbalised on need pingeread, kus «toetatakse täielikult», «ei toetata» või «ei teata sellist isikut». Hoopis huvitavam oleks saada mingi kirjeldav läbilõige sellest, missugune on Edgar Savisaare *fan-club*, missugune Jaak Alliku, Tunne Kelami, Enn Tarto, Siim Kallase või Vladimir Jarovoi *fan-club*. Missugune on ühe või teise isiku aktiivsete toetajate haridustase, vanus, kuupalk, endine karjäär nõukogulikus süsteemis ja kui palju nad üldse poliitikast midagi teavad? Lisaks sotsioloogilisele uuringule tuleks siin rakendada psühholoogilisi meetodeid, isiksuse- ja intelligentsusteste — selgitada *fan-club*'i keskmine IQ tase ja võimaliku isiksuse deformatsiooni põhisuunad. Läheneda võib ka teistpidi — uurida mingi konkreetse sotsiaalse kihi või grupi eelistusi. Näiteks oleks huvitav teada, kuidas lahknevad humanitaar- ja tehnilise intelligentsi arvamused. Missugused on poliitikas kõige kompetentsemate gruppide, näiteks diplomeeritud ajaloolaste või ise poliitikast aktiivselt hõivatud inimeste suhtumised? See kõik avaks meile avaliku arvamuse seesmise anatoomia ja võimaldaks põhjalikumalt kirjeldada projekti *«Gehirnwäsche»* varjatud mõju. Ehk suudaksid «Mainori», aktsiaseltsi EMOR ja teiste keskuste esindajad võtta oma tööd niisuguse tõsidusega, et see Eesti ühiskonnas toimuvat ka veidigi mõtestada aitaks, mitte ei võimendaks senist paigaltammumist anonüümse massi teadvuses.

Praegu tuleb aga piirduda algelisema järeldusega. Lisaks aktiivsele ajuloputusele, mida teostatakse totalitaarse riigi teatavates institutsioonides, on olemas projekti *«Gehirnwäsche»* varjatud järelmõju. See ilmneb Eesti esinduskogudes, sõltumatus pressis, kodanike komiteedes, poliitilistes parteides, liikumistes ja rinnetes. Seda võib nimetada ka eesti rahva halvaks karmaks millest vabanemine ei sõltu Koganist ega Gorbatšovist, vaid ikka eeskätt meist enestest.

Muidugi sõltume me ka maailmapoliitika jõujoontest. Eeskätt tuleb aga saavutada mingisugune tasakaal meis enestes. Ja küllap tuleb ükskord ka aeg, mil Lääs loobub Gorbatšovile jõulupakke saatmast asja ees, teist taga ja ilma igasuguste poliitiliste garantiideta. Ehk on Eesti ühiskond selleks ajaks vabanenud *Gehirnwäsche* painest.

SI-keskus/
«Vaba Euroopa»

MAŽOORNE AASTALÕPUAKORD

Kaunase teatraalid rõõmustavad, et üldises Läände pürgimises pole Eesti muusikateatritegelased unustanud veerandsajandilist ühistöökogemust. Nüüd juba 50-aastase Kaunase Muusikateatri kõlavaks aastalõpuakordiks saab täna esietenduv Abrahàmi menuoperett **«SAVOY BALL»**. Enamik lavastusgruppi (režissöör on teatri pealavastaja Valius Staknys; pildil keskel) tuli Eestist — kunstnik-lavastaja **Eldor Renter** ja tantsuopereti koreograafliikumisjuht **Heino Aassalu** on teatri vanad sõbrad (veel praegugi läheb täismajale Paul Mägi juhtimisel ja nende kaastegevusel 1968. a. lavale tulnud «Viini veri»). Nüüd liitus nendega ballettmeistrina **Elena Poznjak-Kõlar**. Pilt jäädvustab hetke, mil seljataga peaproov ja ligi aasta jagu ettevalmistustööd. Teatris loodetakse elurõõmsale ja meloodilisele operetile vähemalt niisama pikka iga, kui on «Viini verel».

Eldor Renterile on «Ball» pisikeseks juubeliks — koostöös Leedu teatritega on ette valmistatud 15 lavastuse stsenograafia (enamik operi- ja balletikujundusi küll Vilniuses). Tänaseks on jätkuva koostöö plaanid peetud.

Vladas Žirgulise tekst ja foto

JUTULEHT

«Jutulehe» toimetus palub lugejatelt vabandust. Tegijatest sõltumata jõuavad uue aasta esimesed lehenumbrid lugejate kätte iõenäoliselt hilinemisega.

UUSI RAAMATUID

UUS TESTAMENT JA PSALMID ehk VANA TESTAMENDI LAULUD.

Varasematel aegadel on Maarjamaa rahva kodus ikka olnud piibel, mille osa kultuurrahvaste ja nende kirjasõna kujunemisel ei ole eitanud isegi ateistid. Eestlaste viimaste põlvkondade teadvusest on aga tahetud kustutada nii rahvusmälu kui ka üldinimliku kultuuri mõjusid ja eriti teadmist piiblisõnast. Pärast Suurt Piiblit, 1939. a. juubeliväljaannet, mille oli redigeerinud ja osaliselt uuesti tõlkinud Uku Masing, ei ole Eestimaal piiblit välja antud. Alles möödunud aastal, seoses eestikeelse piibli väljaandmise 250. aastapäevaga, andis Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistoorium välja Uue Testamendi. Tegemist oli originaaltõlkega vanakreeka keelest. Kuna seda väljaannet jätkus peamiselt koguduste liikmeile, otsustas kirjastus «Olion» EELK Konsistooriumi loal täita lünga eesti trükisõnas ja teha Uuest Testamendist lisatrüki. Tõlkijad Toomas Paul ja Uku Masing, kunstiline kujundaja Mai Einer, keeletoimetaja Mati Hint. Trükiarv 17 000. 880 lk. Hind 30 rbl.

KIRJUTAMATA MEMUAARE.

Neljas valik raadioajakirjanik Lembit Lauri Eesti Raadiole tehtud saadetest jätkab meie kaasaegsete, huvitava elusaatusega inimeste mälestuste tutvustamist. Raamatus antud kümnes loos esitatakse mälestusi Eesti Vabadussõja lahingutest, Valga ja Tartu maavanemate tegevusest, Eesti auriku «Kassari» uputamisest tundmatu allveelaeva poolt, elust Eesti Vabariigi Kaunase saatkonnas, riigipöörde lavastaja Andrei Ždanovi saabumisest Tallinna 1940. a. juunis, Krestõ vanglast ja GULAG-i laagritest ning liitlasvägede maabumisest Normandias. Illustreeritud fotodega. Kunstiliselt kujundanud K. Tormis. Kirjastus «Perioodika». 1990. Trükiarv 15 000. 200 lk. Hind 90 kop.

Vera Mutafčieva. SULTAN CEMI JUHTUM.

Paljude ajalooliste romaanide autori, bulgaaria kirjanik Vera Mutafčieva (s. 1929) loomingus on väljapaistev koht XV sajandi lõpu sündmusi käsitleval romaanil «Sultan Cemi juhtum», mis on tõlgitud saksa, vene, poola, tšehhi, ungari jt. keelde. Romaanis hargneb lahti Türgi sultani Mehmet II poja Cemi traagiline saatus. Võimuvõitluses vennale kaotajaks jäänuna muutub ta trumbiks tolleaegse poliitikat kujundavate isikute «suures mängus», kuni armastatu reetlikkus ta hingejõu murrab. Teoses selgub, kuidas sai võimalikuks, et Balkanimaad langesid mitmeks sajandiks türklaste ikke alla, ehkki Euroopa saatust määranud ilmlikel ja vaimulikel võimukandjatel oleks olnud hõlpus seda takistada. Põnevat lugemist andev ja kauget minevikku elustav romaan taotleb midagi tähendusrikast ütelda ka nüüdisajale. Bulgaaria keelest tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Helga Siibak, kujundanud Anneli Aarma. Kirjastus «Eesti Raamat». 1991. Trükiarv 30 000. 416 lk. Hind 3 rbl.

Herta Laipaik. HAUAKAEVAJA LOOD.

Külajuttude «Titekirikuleib», «Umbluu-Aadu», «Ahnuse ausammas», «Laanepere Simm», «Hingelind» ja «Pekka taevaminek» ainestik on võetud Helme kihelkonnast, tegevusajaks möödunud sajandi viimane veerand ja meie sajandi algus. Jutte seovad raamatu ühe tegelase, Helme kunagise kalmistuvahi Gustav Limbergi, rahvasuus Surma-Kustaks hüütu lühimonoloogid. «Iseenda kohta on sant kiitu kirjutada, ent noore ea piltidel olen mina, Surma-Kusta, ontlik meesterahvas. Juuksed seisid mul siis laines, ja mis pattu salata, mu silmavaate ees lõid isegi vooruslikud neitsid vankuma.» Kujundus ja illustratsioonid: Ilvi Raudsepp kaane ja tiitli kiri: Benjamin Vasserman. Kirjastus «Eesti Raamat». 1990. Trükiarv 28 000. 240 lk. Hind 2 rbl.

Aleksander Salmin. PIIBLILOOD I. UUS TESTAMENT. Lastele.

Lastele mõeldud rikkalike illustratsioonidega väljaanne koosneb neljast vihikust. Esimene neist viib noore lugeja umbes kaks tuhat aastat tagasi Rooma impeeriumi ikke all olevasse Juudamaale, kus juudid ootavad Messiat — Jumala poolt saadetud päästjat, ning lõpeb Jeesuse esimese imeteoga. Autori illustratsioonid. Trükikoja «Oktoober» kirjastusosakond. 1990. Trükiarv 35 000. 32 lk. Hind 1.80 rbl.

Anders ja Birgitta Johansson. ESIMESED JÕULUD.

Lastele mõeldud raamat on jutustus rõõvlitüdruk Least ja inimestest, keda ta kohtas Petlemmas ajal, mil Jeesus sündis. Raamat on jaotatud 24 peatükiks. Sündmustik põhineb piiblilugudel ja vanadel legendidel. Rootsi keelest tõlkinud Kaja Müürsepp, kaane kujundanud ja illustreerinud Maarja Värv. Eesti Kristlik Kirjastus. 1990. Trükiarv 50 000. 122 lk. Hind 2.30 rbl. Raamat on müügil evangeelsete kirikute pühapäevakoolides ja raamatupoodides «Rahva Raamat» Tallinnas ning «Kirjavara» Tartus.

Mauri Kunnas, Tarja Kunnas. 12 KINKI JÕULUVANALE.

Koolieelikutele mõeldud jutu- ja pildiraamatu on soome keelest tõlkinud Anne Karu, kaane kujundanud Heno Käo. Kirjastus «Eesti Raamat». 1990. Trükiarv 45 000. 40 lk. Hind 2 rbl.

EESTI FÜÜSIKATEADUSEST FÜÜSIKAÕPETAJALE.

Ülevaadete kaudu Füüsika Instituudi, Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Instituudi, Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi ning Termo- ja Elektrofüüsika Instituudi tegevusest antakse brošüüris lähemat teavet Eestis viljeldavast füüsikateadusest. Autorid vastavalt R. Kink, T. Viik, E. Kundla, P. Tamkivi, Kaas: L. Kruste, E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut. 1990. Trükiarv 500. 52 lk. Hind 40 kop.

ÕPILASELT ÕPETAJALE.

Kõnesolev raamat kujutab endast valikut õpilaste Teadusliku Ühingu eesti filoloogia sektsioonis tehtud töödest alates 1982. aastast. Õppemetoodiline materjal sisaldab 14 tööd: Mart Soidro (Tln. 20. kk. XI kl., 1982) ««Noor-Eesti» konsolidatsioon ja kirjanduslikud eneseavaldused» ja sama autori «Kujundi struktuurist Gustav Suitsu «Tuulemaas» (nüüd juba TRÜ žurnalistikaosak., I kurs., 1983), Monika Mehilase (Trt. 2. kk. X kl., 1987) ««Noor-Eesti» sünniloost ja esimesest albumist», Marja-Leena Jaanuse (Tln. 20. kk. X kl., 1984) «Aastavahetusest rahvakalendris», Aigi Habichti (Tln. 20. kk. XI kl., 1982) «Piiblimüüdid kui kultuuriloomingu allikas», Raili Lembineni (Rapla kk. XI kl., 1987) «Omastav kääne kohanimedes», Tõnu Tenderi (Tln. 20. kk. XI kl., 1984) «Õpilasslängi sõnavara ja selle allikad», Mari-Liis Ilovere (Rapla kk. VIII kl., 1987) «Võrdlus Jüri Tuuliku romaanis «Vares»», Janika Liigi (Tln. 9. kk. IX kl., 1987) «Oskar Lutsu «Inderlini» ühisjooni pajatusega», Kai Tamme (Väike-Maarja kk. X kl., 1987) ««Seletamatud lood» A. Suumani luules», Piret Lille (Trt. 1. kk. X kl., 1986) «Fr. Tuglase «Felix Ormusson»: peategelane enesehinnangutes ja kirjanduskriitikas». Koit Kahari (TPedI eesti filol. I kurs., 1985) «Kolm meest eesti essees», Ingrid Velbaumi (Kohtla-Järve 1. kk. X kl., 1985) ««Kuningas Lear» ja «Isa Goriot»» ja Tiia Lepiku (Narva 2. kk. XI kl., 1983) «Tiit Piibeleht eesti laval». Kommenteerinud Lehte Tavel, Veera Pino, Jaan Undusk, Peeter Päll, Mai Loog, Õnne Kepp, Maie Kalda, Rein Veidemann, Pärt Lias ja Piret Kangur. Koostanud ja saatesõna kirjutanud Maie Kalda. Eesti Haridusministeerium ja Eesti Hariduse Arenduskeskus. 1990. Trükiarv 1500. 148 lk. Hind 30 kop.

TALLINNA LOOMAAED 1991.

Kalender on illustreeritud loomaaia asukate fotodega, mille juurde kuuluvad loomi iseloomustavad kirjatükid. Tekst eesti, vene, inglise ja saksa keeles. Koostanud ja saateartikli kirjutanud Mati Kaal, kunstiliselt kujundanud K. Tormis, fotod: V. Silm. Kirjastus «Valgus». 1990. Trükiarv 15 000. Hind 1.80 rbl.

EESTI TA TÖÖTAJATE VÄLISMAISEID PUBLIKATSIOONE 1985—1989. Näituse kataloog.

Kataloog sisaldab andmeid 16. novembrist kuni 10. detsembrini k. a. Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogus korraldatud näitusel eksponeeritud trükistest. Koostanud I. Jaagomägi, S. Jakobson, M. Starovoitova. Eesti TA Raamatukogu. 1990. Trükiarv 300. 90 lk. Hind 90 kop.

«AJA PULSS» nr. 23.

Sõnavõtuga «Usk, lootus, armastus» avab numbri EELK Halliste ja Karksi koguduse hingekarjane Kalev Raave. Jaak Hilemets paneb punkti intervjuule Villem Ernitsaga, kes koos K. Pätsi, J. Laidoneri, J. Tõnissoni, A. Piibu ja teistega oli hävitamisele määratud («Karskus, keeled, kogemused». III) jne. Trükiarv 80 000. 32 lk. Hind 70 kop.

«EESTI NAINE» nr. 11.

Avaldab leheküljegedel «Maailm lobiseb» kõneluse Herbert von Karajanist ja tema naisest Eliettest («Ta maeti nagu Mozart»). Reet Kudu kirjutise «Miks me ei uhkusta Ella Ilbakuga» jm. Trükiarv 207 000. 32 lk. Hind 50 kop.

Э. Кюннап. АВТОМАТИЧЕСКОЕ РАСПОЗНАВАНИЕ РЕЧИ.

Eesti Teaduste Akadeemia Küberneetika Instituut. 1990. Trükiarv 400. 108 lk. Hind 1.10 rbl.

1990 — CARL MICHAEL BELLMANI JA EVERT TAUBE'I JUUBELIAASTA

Roolsi trubaduur — luuletaja, viisimeister ja laulude esitaja ühes isikus — elab rahva südames isegi mitu sajandit pärast surma. Kaks kõige armastatumat trubaduuri on kindlasti olnud Carl Michael Bellman ja Evert Taube. Mõlemal oli tänavu juhtumisi juubeliaasta — möödus 250 aastat Bellmani ja 100 aastat Evert Taube'i sünnist.

Bellman (1740—1795) esitas oma laule lauto saatel. Keskne tegelane Bellmani lauludes on kellassepp Fredman ja seepärast nimetatakse neid «Fredmani epistliteks» ja «Fredmani lauludeks». Mänglevalt põimib ta oma tegelikkust antiiksete müütidega, sageli on tegemist piibliparoodiate või lihtsalt joogilauludega, kus tegelasteks värvikad kujud omaaegsest Stockholmist — Ulla Winblad, Mollberg, Movitz jt., kes rändavad läbi pastoraalide ja lustakate olupiltide. Juba mitu sajandit on lugematud hilisemad esitajad Bellmani laule elus hoidnud. Eesti teatrisõbrad mäletavad kindlasti Noorsooteatri vaimukat Bellmani-lavastust «Verinoor plika ja pilgeni klaas».

Ka Evert Taube (1890—1976) oli üks omapärase mündiga Bellmani-esitajaid, kuid samas ka Bellmani võistleja. Meie ajal on Taube laulud Bellmani kuulsust isegi mõnevõrra varjutanud. Ta on laulnud nii Stockholmi saarestikust kui ka kaugetest merereisidest, Bohuslänist, Itaaliast ja Argentinast. Temagi lauludest õhkub aegumatut eluröömu, huumorit ja armastust.

ANU SALUÄÄR

«Bellmani hommikusöök, võileib käes, väsinud ja otsas». Pilt on tehtud veidi enne luuletaja surma.

CARL MICHAEL BELLMAN

ARMASTUSELE JA BAKCHOSELE

Armu ja Bakchose kiituseks joon,
mõlemaid austama olgem kõik kanged!
Süda saab ühele, teisele toon
ohvriks selle, mis põrmu must langeb.
Verinoor plika ja pilgeni klaas,
paremat pole siin ilma peal nõuda.
Siht, kuhu iganes sooviksin jõuda,
on Bakchose rüütel ja Veenuse paaž.

(Fredmani laul nr. 7)

ÕHTUPOOLIKUL, SOOVIGA KUNINGAS OLLA

Portugal, Inglismaa,
uhke Hispaania,
ah, kui kõik kroonid need oleksid mul
peas täna õhtul,
silitaks kõhtu,
printsessi embaks, kes hellusest hull.
Koos vajuks unne —
milline tunne! —
võlad kõik oleksid täielik null.
Trummid, turniirid,
mõõgad, mortiirid,
hommikul ärataks meid me vasall,
kaeks kammerhärrad
kõikjal meil perra,
kõlaks me terviseks kokku kristall.
Minagi trimpaks,
printsessi limpsaks,
ööni käiks välja siis pidu ja trall.
Austreid ma neelaks —
kes see mind keelaks! —
kaasaga reinveini rüüpaksin koos.
Puding ja rosin,
vahvleidki tosin,
laual mind ees ootaks kogu see noos.
Tubakat nuuskaks,
ei, lausa pruuskaks,
sada piastrit mis maksab üks toos.
Proosit, kamraadid,
generaalstaadid,
paavst pühas Roomas, õukond, etikett.
Kadund mu troonid,
läbi mu kroonid,
hüvasti, printsess — ei taha su kätt!
Otsas on psalmid,
otsus ent valmis —
kõrtsus teen võlgu üks viin ja kotlett.

(Fredmani laul nr. 11)
Tõlkinud **MATI SIRKEL**

ANDRES EHIN

NÄÄRIMÄLESTUS

Vanaisa Pakane
tuleb, habe kakane.
Iseennast rohkelt kiidab,
lõhub ära uksepiida.
Helget homset ta ei salga —
kingikotil tõstab jalga.
Lapsed mõirgavad kui härjad —
mandariinid kõik on märjad.

NÄÄRIVANAD LÄÄNES

Sada tuhat näärivana
üle piiri Läände said.
Lääne lapsed tõid neil pakke,
andsid sada pikka paid.

Ja nii see kuramuse perestroika lõpebki! Toomas Kall kaevas ajaloo prügikastist välja «Sirbi» nime. Naistöötajate nõudmisel lisandub sellele naistepäevaks ka «Vasar». On kuulda, et Lenini sünnipäevaks veab Tamme malev EPA ette tagasi mitte ainult liljitši, vaid ka Vissarionovitši, kes praegu Orloff-Davõdovi lossi räästa all liguneb. 1. mail aga nimetatakse Kuressaare Vitjagradiks. Jumal olgu kiidetud! Algab jälle normaalne elu.

KODAMU

«РЕЭДЕ»
(«Пятница»)
Индекс 69786

Peatoimetaja
TOOMAS KALL

Toimetus: 200 031 Tallinn, Toompuiestee 30. Postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388.
Telefonid: valvetelefon 60 17 03, peatoimetaja T. Kall — 44 14 16; peatoimetaja asetäitja E. Anupõld — 60 19 24; peatoimetaja asetäitja, muusikaosakonna toimetaja T. Mattisen — 60 18 22; tegevtoimetaja T. Lüllma ja sekretariaat — 60 17 03; kirjandusosakond (toimetaja M. Mikli) — 60 18 83; kunsti- ja arhitektuuriosakond (toimetaja M. Peil) — 60 19 05; teatri- ja filmiosakond (toimetaja E. Link) — 60 12 46; publitsistikaosakond (toimetaja V. Heuer) — 44 30 05, huumorilehekülje toimetaja S. Lättemäe — 60 19 05; muusikaosakond — 60 18 22; keeletoimetaja M. Rämmel — 60 17 03; korrektuur — 60 12 46; masinakiri — 60 27 93; kuulutused — 60 19 24
«Reede» ilmub kord nädalas reedeti. Väljaandja firma «Kodamu». Tallinn, Toompuiestee 18.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 75 000. Tellimise nr. 5765

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Toimetus käsikirju ei retsenseeri ega tagasta. Praakeksemplaride korral pöörduda kirjastuse tehnilise kontrolli osakonna poole tel. 68 14 11.